

PAGESOS, MENESTRALS I RENDISTES

Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana

(1702-1861)

Enric Tello Aragay

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Emili Giralt Raventós

Departament d'Història Contemporània

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Març de 1987

PAGESOS, MENESTRALS I RENDISTES

Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana

(1702-1861)

Volum I

Enric Tello Aragay

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Emili Giralt Raventós

Departament d'Història Contemporània

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Març de 1987

SECCIÓ II

LA CIUTAT DE CERVERA

DESPRÉS DE LA NOVA PLANTA.

DESITJOS POPULARS I TEATRALITAT POLÍTICA: LA IMPLANTACIÓ A
CERVERA DEL NOU RÈGIM BORBÒNIC.

1. El capgirament de la Nova Planta.
2. Què va demanar la sol.lícita Cervera.
3. Si vols ser canonge, fica-t'ho al cap.
4. El toc de l'Audiència i els arts interpretatius de Felip V.
5. La gràcia de la Universitat Literària.
6. ¿Un "botiflerisme" popular? Decepció de la pleb i esquin-
çament de l'hegemonia patrícia.
7. Privilegis locals i absolutisme: fer pagar els aprofitats
amb la mateixa moneda.
8. ¿Qui ha de costejar el balafiu cortesà? El gest arbitral,
o el rei sobre tot.

1. El capgirament de la Nova Planta.

No és estrany que a l'era de l'absolutisme un monarca que ocupava militarment uns regnes que s'havien revoltat contra ell, trencant la fidelitat jurada, aprofités i'ocasió per aforllar unes constitucions i privilegis que havien estat limitant seriosament, fins aleshores, l'exercici i l'expansió del poder reial. Atribuir aquest resultat a la bona o mala índole d'un o altre pretendent a la successió a la corona d'Espanya, d'u a o l'altra casa règia, és un reduccionisme que porta fàcilment a perdre de vista el fenomen absolutista que hi ha al darrera. Ho és també imputar aquest arranament absolutista a una especial malevolència règia envers la nació catalana, confonent causes amb efectes.

Tots dos desfaiçonaments es troben encara acríticament presents en la historiografia catalana del període. No solament en el text d'autors com Ferran Soldevila -que cenyia la "nova planta" del govern de Catalunya sota els tres primers borbons a una "obra de desnacionalització dels catalans" (1)-; el propi Joan Mercader s'ha referit també a "l'absolutisme desenfrenat que els Borbons dugueren a Espanya". (2) Però unes pàgines abans ell mateix havia escrit que Felip V va posar en pràctica, després del daltabaix polític-militar del 1714, "el programa assimilista que el Comte-Duc d'Olivares havia ideat per a les províncies de la Corona d'Aragó un segle enrera".

Cal desllindar, d'antuvi, canvi dinàstic i canvi polític. El primer ja s'havia produït el 1701, encara que la invasió aliada i el decantament d'una part dels catalans al seu favor el possessin després en entredit; el segon tindria lloc entre

1714 i 1716 i no va ser una mera conseqüència d'aquell -com ho demostra el cas del País Basc (3)-, sinó de la situació creada per l'ocupació militar d'uns països les institucions dels quals havien trencat l'statu quo anterior cercant canviar de monarca.

El decret que declarava extingits els furs de València i Aragó, dictat el 29 de juny de 1707 quan la sort de la guerra encara era incerta a Catalunya, relacionava ben explícitament el lligam entre rebel·lia infidel i establiment per dret de conquesta d'un nou règim de govern absolut a partir de zero (4):

"Considerando haber perdido los reinos de Aragón y Valencia y todos sus habitantes, por la rebelión que cometieron faltando enteramente al juramento de fidelidad que me hicieron como legítimo rey y señor, todos los fueros, privilegios, excepciones y libertades de que gozaban y que con tan liberal mano se les había concedido así por mí como por los reyes mis predecesores... y tocándome el dominio absoluto de los referidos reinos..., pues a la circunstancia de ser comprendidos en los demás que tan ligeramente poseo en esta monarquía, se añade ahora la del justo derecho de conquista que de ellos han hecho últimamente mis armas con el motivo de su rebelión."

Després es llimarien convenientment les arestes més bel·liques d'aquest principi, no solament per les pressions dels aliats en els tractats d'Utrecht i l'Hàia, també perquè a la idea d'una represàlia política s'hi afegiria després la d'experimentar una reforma absolutista ex novo. L'article primer del Decret de Nova Planta del 16 de gener de 1716 diria que "habiendo... pacificado enteramente mis Armas el Principado de Cata-

luña, tocaba a mi soberanía establecer gobierno en él, y dar providencias para que sus moradores vivan en paz, quietud y abundancia." (5)

Però la idea punitiva seguia coexistint amb la reformadora, i en els informes de Francesc Ametller i José Patiño prèvis al debat del text en el Consell de Castella s'hi troben totes dues; sobretot en el del català Ametller:

"...haviendo el Principado de Cataluña por su obstinada reveldía y resistencia, perdiendo sus leyes, constitución, privilegios y prerrogativas, cesó y quedó abolida la planta de gobierno antiguo, político, económico y militar..."

Patiño subratllaria la taula rasa -"como si no tuviera gobierno alguno"- i les oportunitats d'innovació que la situació comportava. El fiscal José Rodrigo diria rodonament, en una consulta feta pel Consell referent als Corregidors el gener del 1716, que l'objectiu principal del decret era establir "la soberania absoluta y libre" del monarca:

"Porque la soberania absoluta y gobierno Monarchico perfecto consiste en la facultad absoluta y libre en los Príncipes de dar leyes a sus Reinos, y las constituciones antiguas que se mandan observar, se podran en virtud de estas cláusulas derogar, mudar, alterar, como pareciese conveniente a S. Magd...."

Abans el rei no establia soberanament les lleis, sinó amb consentiment dels seus vassalls, i tampoc podia derogar-les sense el seu acord. L'obediència no era imperativa i absoluta, si no fins a un cert punt voluntària o condicionada al mutu respectu

te a unes constitucions i consuetuds superiors a ambdós. L'objectiu del nou règim borbònic implantat a Catalunya era, llavors, "establecer la soberania, desterrar la irregularidad del gobierno antiguo y reducir aquellos vassallos a la obediencia y sujeción que importe..." (6)

La subjecció i l'obediència eren també, en bona lògica absolutista, els mòbils de la castellanització de la llengua oficial i una part del dret públic. (7) L'absolutisme dels Austries s'havia assentat sobre Castella, i aquesta és senzillament la causa de la seva predilecció -com la dels reis de la casa de Borbó que el prosseguiren- per unes lleis "tan loadas y plausibles en todo el universo": l'univers de les monarquies absolutes d'Europa, s'entén.

Els borbons no dugueren l'absolutisme a Espanya. Catalunya portava, en produir-se el canvi dinàstic, un bon parell de segles dins l'Estat absolutista espanyol bastit a Castella pels àustries. La guerra de Successió i la victòria militar de Felip V purament introduïren a Catalunya aquell absolutisme d'empremta castellana; i encara només en part: l'altra seria experimentació absolutista de bell nou. Pierre Vilar ho ha expressat amb el seu habitual encert (8):

"Aquell "Decret de Nova Planta"... reorganitzà profundament el Principat, però es limità de fet a destruir només els vestigis d'una estructura medieval que únicament s'havia demostrat eficaç (i mai totalment) durant les grans crisis del sistema imperial espanyol.

Considerada des d'una perspectiva àmplia i llunyana, la Guerra de Successió consistí

de fet en una lluita entre aquelles antigues estructures i un estat modern que pugava per implantar-se."

La capacitat de bastir a partir de zero una nova estructura de poder restaria de bon principi seriosament compromesa per dos factors lligats entre si, tècnic-econòmic l'un i polític-social l'altre. El primer eren els recursos limitats de què disposava la monarquia, malgrat la possibilitat de castigar fiscalment -com ho féu- les poblacions militarment sotmeses, mentre la detracció reial hagués de conviure amb la senyorial. El segon consistia en la necessitat de comptar amb la col.laboració de la noblesa, i dels esglaons superiors de la jerarquia estatal, per fer socialment viable el nou sistema de govern.

Eren dues limitacions estructurals de l'absolutisme (9) que sorgiren a l'hora de considerar els treballs preparatoris d'Ametller i Patiño les jurisdiccions senyorials. José Patiño, regalista acèrrim, considerava que "la autoridad real se encuentra muy menoscabada por el mayor número de sujetos a los barones, la mayor parte de los cuales tienen concedido el mero imperio y jurisdicción criminal absoluta", i proposarà de sostreure als nobles i el clero del Principat aquelles jurisdiccions que els havien servit d'instrument per promoure la sedició. En canvi, Ametller consideraria que la mesura havia estat massa danyosa per als senyors laics i eclesiàstics catalans, i "rozaria la inmunidad de su fuero." (10)

Prevaldria aquest segon criteri. Una cosa era el contrafur polític contra la nació catalana incorporada definitivament a l'absolutisme hispànic, una altra el contrafur social

contra les seves classes privilegiades: una manifestació ben aclaridora dels fonaments senyorials de tot l'Estat absolut. La ruptura representada pel decret de Nova Planta havia de resultar, per aquestes raons estructurals, menor que el desitjat per alguns dels seus inspiradors. L'article 42 així ho expressava, tot admetent contradictòriament haver de recolzar-se el nou règim en unes constitucions i lleis que suposadament havia arranat del tot (11):

"en todo lo demás que no esté previsto en los capítulos antecedentes de este decreto, se observen las constituciones que antes había en Cataluña, entendiéndose que son de nuevo establecidas por este decreto y que tienen la misma fuerza y vigor que lo individual mandado en él."

Josep Mª Torras i Ribé assenyala com el principi de Francesc Ametller segons el qual "amb els senyors feudals no calia innovar cosa" es serví d'aquest article per preservar la continuitat del règim senyorial i les jurisdiccions baronials, simplement no fent esment de la seva existència. (12) A més de mostrar-nos els límits jurídics de la transformació política es comesa per l'absolutisme borbònic, aquest article ens impedeix parlar d'una derogació general i indiscriminada dels antics privilegis del Principat, i de cada una de les seves poblacions i universitats particulars.

Idèntic principi havia de regir el trànsit al nou règim de govern local. El darrer article del decret estableia que (13)

"...lo mismo se observará en las ordenanzas que hubiere para el gobierno político de las ciudades, villas y lugares en lo que

no fuese contrario a lo mandado aquí."

Cal evitar portar massa lluny la consideració d'aquests elements de continuïtat jurídic-política: són importants perquè mostren, al cap i a la fi, que força peces de la vella estructura medieval de govern de Catalunya no eren del tot disfuncionals a un estat modern absolut. Però la història social i política no es redueix a la de les institucions que la regeixen.

¿Quin fou l'abast real del capgirament provocat pel decret de Nova Planta en la vida política local? ¿Quins trets político-socials mostraria la consolidació de la nova estructura de poder? L'àmbit d'observació municipal és un espai certament circumscribit, però també molt privilegiat per la possibilitat de situar acuradament en el seu contexte social aquella transformació.

Per esclarir amb major precisió els graus respectius de continuïtat i de ruptura en l'estructura del govern local cal desllindar dos aspectes diferents: qui detenterà el poder municipal i de quina manera. Els valuosos treballs de Joan Mercader i Josep Mª Torras i Ribé han subratllat els elements de continuïtat sobretot pel que fa a la primera qüestió. En efecte, quant als ocupants dels càrrecs municipals la Nova Planta purament va exacerbar una aristocratització que ja venia d'abans. L'admissió de nobles i la concentració de les dignitats per part d'un cercle oligàrquic progressivament reduït eren processos generalment consumats a la majoria de ciutats i viles la centúria anterior.

És cert que la Cèdula reial del 1718, que regulava el go-

vern de les ciutats cap de Corregiment, establia una rígida prelació nobiliària i estamental que atorgava piramidalment els càrrecs del Comú al gaudi exclusiu de les èlites privilegiades. (15) Però això no havia de comportar un desplaçament general del govern local fora de l'abast de capes "burgeses" inferiors, encara que així fos en certs casos.

D'una banda, la pròpia noblesa i les oligarquies urbanes s'havien dividit en el conflicte successori. Encara que ben aviat se succeïrien amnisties formals i amnèsies informals, a curt termini això havia de vedar l'accés als nous ajuntaments borbònics a la part ben considerable d'aquelles classes els membres de les quals havien constituït el bastió austriacista.

A més, els gaudints del grau de noblesa no abundaven gaire, i molt menys encara els nobles titulats. En canvi, era molt estesa la condició de ciutadans o burgesos "honrats" entre subjectes benestants o de les èlites professionals. Per a ells el nou règim borbònic local presentava l'avantatge de facilitar molt més la seva carrera per l'ennobliment per medi de l'ocupació dels càrrecs de regidor.

Cal, en canvi, subratllar la radicalitat en la ruptura amb l'anterior règim local pel que fa al segon aspecte assenyalat: la mena de càrrecs a ocupar, la manera d'obtenir-los i les relacions que això tindria, a les ciutats cap de Corregiment, en les relacions dels governants amb la resta dels veïns.

De ser ocupats només pel termini improrrogable d'un any, esdevindran vitalicis (o, amb l'absolutista llenguatge borbònic, "perpetus"). De ser triats per sorteig després d'una elecció indirecta de sortejables -encara que es produïssin circula

ritats, esbiaixaments classistes i filtres polítics dels oficials reials, passaran a ser nomenats directament i en exclussiva pel monarca, prèvia proposta de la Reial Audiència de Barcelona.

Òbviament, això havia d'invertir substancialment l'origen del poder detentat pels designats -la font de la seva legitimació política-, i canviaria radicalment la direcció en què caldria retre comptes i manifestar lleialtats. Per molt que ja s'hagués perdut el costum de celebrar assemblees o consells generals, l'actuació dels antics paers insaculats estava tothora fiscalitzada per uns consells de variada composició (l'Ordinari, de Vint-i-quatrena i de Seixantena, en el cas de Cervera). Una de les primeres disposicions del nou règim absolutista en l'àmbit local serà justament l'abolició expressa, el 6 de juliol del 1717, de tota assemblea, junta o consell general dels veïns multidinàriament aplegat a toc de campana (16); i el decret de Nova Planta suprimirà també tots els altres consells més reduïts i formals.

De representació política del comú dels veïns -més o menys desnaturalitzada per una oligarquització de tota manera parcial- la corporació municipal esdevindria la prolongació local de l'aparell de poder absolutista. Fins i tot s'hi aplicaria la fòmula diàrquica funcional al control de cada tentacle per les instàncies superiors de poder: l'ajuntament dels regidors i el corregidor.

Les atribucions dels primers serien predominantment de caràcter administratiu i econòmic, mentre les funcions del Corregidor eren més aviat governatives i policials. Però hom deixà deliberadament tota una zona de confuses interseccions: per ex

emple -i significativament- en el terreny fiscal. D'aquesta forma un i altre poder es controlarien mútuament, i els eventuals conflictes entre ambdós promourien consultes cap a la superioritat sense que, en principi, els veïns administrats haguessin d'intervenir-hi per res. Els corregidors serien, a més, d'origen castellà mentre els regidors acostumaven a ser-ho de la pròpia ciutat. (17)

Aquesta violenta ruptura amb el passat -la remoció radical d'unes normes, uns costums i unes institucions polítiques tradicionals- apareix de forma ben perceptible en el cas de Cervera, malgrat haver pres partit la comunitat pel rei guanyador. La introducció del nou règim borbònic en el govern de la ciutat va provocar, un cop superada la fase inicial d'incertesa, tempteig i enorme confusió político-legal, una esquinçada interna moltíssim més profunda que la generada per la pròpia guerra de Successió. Precisament per tractar-se d'una comunitat amb una forta identitat com a tal, que tenia una llarga tradició històrica de realisme estratègic amb connotacions antisenyorials, l'esquinçada resultaria molt més precoç i virulenta que a d'altres llocs.

El 27 de desembre de 1717, gairebé dos anys després d'entrar en vigor el decret de Nova Planta, encara s'elegien per insaculació els paers de Cervera per l'any 1718, que serien exonerats una setmana després. (18) El fenomen fou general, i expressa la força del vell règim insaculatori no solament en tant que institució o norma legal escrita; també com a costum fortament arrelat en els hàbits i la consciència tradicional de les comunitats locals: "els pobles, aferrats a la inèrcia del costum, o per una mena de devoció sacrosanta als privilegis invete

rats que els donaven vida política, s'entestaven a verificar les "extraccions de bosses" per a la renovació de llurs cònsols o jurats..." (19)

2. Què va demanar la sol.lícita Cervera.

Els privilegis demanars per la ciutat en recompensa del seu sofert recolzament del partit Borbó, ens donen uns bons indicis de les intencions de la comunitat en la immediata post-guerra, i del grau de consens intern mantingut. Les recomanacions que hi postil.laria la Reial Audiència de Barcelona, i la decisió finalment presa pel rei en cada demanda, ens mostren també per on anaven els propòsits i les prioritats de l'absolutisme monàrquic.

La llista dels tretze privilegis oficialment sol.licitats per Cervera que trobem en els llibres de consultes de la Reial Audiència de Barcelona porta data d'onze de desembre de 1716, gairebé un any després d'haver-se publicat el decret de Nova Planta. (20) Però en tots els aspectes importants aquesta llista coincideix amb la d'un memoràndum secret que, segons Frederic Vila i Agustí Duran portava a sobre l'"ambaixada plenipotenciària" integrada pel síndic Antoni Ganyet i el doctor Josep Roca quan partí directament cap a la Cort de Madrid el 28 d'agost de 1713. (21)

No es tracta per tant, en la demanda cursada pel conducte de la Reial Audiència i comentada per ella, d'una mera resposta al contingut del decret de Nova Planta. Tot allò que hi trobem expressa les aspiracions, i també les inquietuds, de la ciu

tat de Cervera ja d'abans d'acabar-se la guerra, quan les tor-
nes semblaven haver canviat definitivament a favor del cantó
Borbó i els privilegis del Principat podien considerar-se en
entredit.

Els dos primers privilegis demanats donen un interessant
contrapunt a la idea, sentida com a amenaça pels de Cervera,
d'una immediata derogació general dels antics privilegis de ca-
da població catalana per obra d'aquell decret. Cervera sol.li-
citava que per la seva "exemplar fidelitat" pogués seguir gau-
dint de tots els privilegis concedits pels reis anteriors i que
-recordava la demanda- havien estat confirmats per Felip V el
1701. A continuació, tement les intencions que corrien per la
Cort, afegia una llarga precisió de la demanda anterior que al-
trament hagués estat del tot redundant i innecesària (els sub-
ratllats són meus, E. T.):

"que... se pueda gobernar con las mismas
leyes y estatutos, con Pañeres, y Consejos,
tanto en lo político, como en lo de justi-
cia, así como se ha gobernado hasta el pre-
sente, y que caso que no sea del beneplaci-
to de su Magestad esto, que se haya de go-
vernar por Corregidor, Regidores ó Veguer
(sic) y Alcalde, que todos estos (haviendo
personas benemeritas en dicha ciudad) hayan
de ser perpetuamente hijos de Cervera. Y
que los Regidores sean anuales o triennales,
y no puedan executar nada de lo que delibe-
raren sin la aprobación del consejo de los
veinte y quatro individuos que â este fin
tiene la Ciudad, ó, que de nuevo S. Magd.
se sirva darles facultad para nombrarle, y
que se pueda convocar siempre que parecie-

re para el acierto de los negocios de la
Ziudad."

El paràgraf mostra que no era pas el mateix practicar una estratègia reialista que adoptar una actitud servil envers l'absolutisme. Això segon era més aviat cosa d'individus, i d'individus amb possibilitats de fer carrera en l'aparell absolutista. Per a tota una comunitat era senzillament una via impracticable. De retruc, que la ciutat volgués mantenir els seus consells -citant en particular el de vint-i-quatre que fiscalitzava els comptes del Comú- i el sistema de paers anuals, tot desconfiant d'uns regidors irrevocables de nomenament reial (se'ls compara amb els veguers!) denota que en el moment de la demanda la comunitat mantenia encara un grau important de consens intern: si els paers l'haguessin redactat mirant només els seus interessos, o els del reduït lobby elitista, sense tenir els de baix manera de fer valer llur opinió, és poc probable que malfiessin tant d'uns càrrecs perpetus la mar d'abellidors per a ells.

Del text es trasllueix la consideració de la Nova Planta com un càstig polític, i un càstig polític que no mereixien. Aquest sentiment d'innocència, que s'expressa amb el record constant de la fidelitat mantinguda i les calamitats que els havia comportat, havia de fer-se més nítid precisament entre aquells més mancats d'oportunitats d'escalar en l'aparell de poder.

Els tres privilegis que segueixen eren de la mateixa família, i ja els hem esmentats en el capítol precedent: l'annexió de la vegueria de Prats de Rei i el reconeixement per aquesta

vila del seu veïnatge cerverí; el traspàs a la ciutat de la jurisdicció sobre les aigües que encara gaudia el veguer; i la cessió perpètua de la carlania del castell. Interessant genèricament tota la comunitat, pel seu simbolisme i per les conseqüències pràctiques en el cas de l'aigua, aquestes concessions havien de ser també ben vistes per la minoria benestant i els estaments privilegiats; en particular la donació de la carlania, que restaria en mans dels futurs regidors perpetus, gaudint-la entre d'altres en Josep de Moixó i Borràs. (22)

Els quatre privilegis demanats del vuitè a l'onzè lloc havien de ser, en canvi, especialment atractius per al gruix plebeu, pagès, menestral i comerciant de la ciutat: eren els relacionats amb les càrregues fiscals i militars. Per facilitar el comerç se'n demanaven dos que ja figuraven als antics llibres de privilegis guardats a l'arxiu de la ciutat. ¿No havien estat aquestes exempcions tan immemorials i contínues com pretenia la tradició? ¿O volien simplement curar-se en salut? Eren membres d'aquesta segona família l'abolició del dret de lleuda, còps i mesura de l'oli, i l'enfranquiment general dels qui comerciaven els dies de mercat o a les tres fires anuals. No contents amb aquestes concessions, i recelosos de l'apetença fiscal de la monarquia en una situació en què tenia mans lliures per actuar, afegien sense por:

"...sirva s. Magd. darse por bien servido de lo que hasta aquí ha pagado y contribuido (la ciutat, E. T.), eximiendole en adelante de contribuciones, repartimientos, alcavalas y otros derechos impuestos y por imponer perpetuamente."

La darrera demanda d'entre les més populars portaria després molta cua. Era també un enfranquiment perpetu, el d'allotjaments de tropes, "trànsits" i "bagatges" militars.

Composaven una tercera família tres privilegis aparentment inconnexes, però lligats al pèssim estat de les finances municipals. Això tocava una mica tothom, però darrera la voluntat de sanejar els comptes i eixugar els deutes podia amagar-se també la d'esborrar responsabilitats de la gestió econòmica de la paeria en els temps anteriors. Un era que s'apliquessin a la ciutat, "por los crecidos empeños que ha contraido en estas guerras", les rendes del patrimoni segrestat de l'austriacista don Antoni Desvalls i de Vergós, marquès del Poal. A banda del simbolisme inherent a demanar com a compensació els béns de qui el 1705 havia aconseguit de posar l'Urgell, la Segarra, el Segrià, Ribagorça i la vall de Benasc sota l'obediència de l'Arxiduc Carles, l'objectiu material era òbviament de reforçar els ingressos del Comú amb recursos externs. (23)

El darrer de la llista era un privilegi sol·licitant una concòrdia sancionada pel rei amb els creditors censalistes del Comú, i també del veïns empenyorats particularment. El seu redactat, que s'inicia amb una patètica referència a l'èxode a Lleida del 1712, descriu l'estat de ruïnosa insolvència en què es trobava la ciutat (24):

"... por... el verse precizados los naturales... en haver otra vez de abandonar sus casas por los muchissimos censos luibles y deudas que tenia, y de nuevo han contraído ... y no tener... medios para satisfacer a los acrehedores, sea s. Magd. servido concederle moratoria, que pagando cada un año por

via de luicion al acrehedor ô acrehedores que por suerte saliessen, hasta 30 libras (imporiendose por ellas algun derecho sobre los frutos)... y hasta tanto que todas las principalidades esten extinctas, no puedan pedir dichos acrehedores las penciones cesas a la dicha Ciudad, ni a los particulares, que por ella se han contrahido, entendiendo empero que lo^o años de guerra... en que han perdido las cosechas no deva considerarse haver corrido las penciones de los censales."

Que la petició inclogués l'endeutament privat, que requeria en bona mida sobre el poble menut, tot i la confusa i ambigua manera de dir-ho -com determinar quins dels deutes particulars s'havien contret "per la ciutat"?-, sembla suggerir altre cop que els plebeus encara trobaren, del 1713 al 1716, maneres de recordar les seves ànsies a les autoritats locals.

La tercera demanda d'aquest ordre, que si se la considera al marge del colapso financer del Comú podria semblar un símptoma de deliri de grandesa filipista, (25) fou la d'obtenir facultat per a una única batuda de moneda d'argent i de billó. (26) El revers d'aquesta pretensió era sens dubte la fallida de la Taula de Canvi de Cervera, la darrera operació de la qual fou feta el 9 de maig de 1715. No va haver-hi mai un tancament oficial, però en aquesta data la Taula no podia ja retornar els dipòsits, garantint únicament l'interès anual: en altres paraules, havia reconvertit forçosament en deute del Comú les imposicions fetes. Com a Taula de Canvi caigué doncs en un total descrèdit, deixant de rebre aportacions i, per tant, d'existir com a tal. Però per no perdre el privilegi de tenir-ne, que Felip

V tornaria a confirmar, la ciutat va seguir escollint formulàriament oficials de la Taula de Canvi, que no eren altres que els mateixos del Comú, fins entrat el segle XIX. (27)

Ens resta només per citar un privilegi, l'únic dels tretze de la relació informada per l'Audiència que sembla fet del tot a mida dels llinatges benestants ben arramellats entorn la paeria: la facultat de crear ciutadans honrats matriculats, com els de Barcelona. Gaudint ja la ciutat del privilegi de nomenar burgesos honrats com els de Perpinyà, equiparats en l'essencial als cavallers, la sollicitud l'hem d'entendre en el contexte de rivalitats en el si dels estaments privilegiats entre una Barcelona orgullosa d'acollir els llinatges de més anomenada i la petita noblesa "provinciana" de comarques. (28)

3. Si vols ser canonge, fica-t'ho al cap.

En petició a part, (24) la Comunitat de preveres de l'Església parroquial tampoc s'està de demanar mercès pel seu estat, i segons Duran i Sanpere no tiraren pel cap baix: que els fos transferit el convent de monges de Sant Hilari, de Lleida; que bisbe i capítol de Vic -els austriacistes s'havien conegut també pel nom de vigatans- residissin a Cervera; o que es traslladés a aquesta ciutat la catedral de Solsona; o que fos creat un nou bisbat amb seu en ella... Només si tot això no podia aconseguir-se s'acontentava el clero secular cerverí amb què la seva parròquia fos declarada Col·legiata insigne. Aquesta és precisament la petició, més assenyada, que trobem comentada per la Reial Audiència. (30)

Volien els preveres de Cervera que la primera dignitat de la Col·legiata fos la Mestrescolia de Lleida o l'Arxiprestat d'Àger. Hi hauria, segons els seus plans, dues dignitats més i dotze canongies que ocuparien el rector, els quatre domers, el sagristà i els membres de la Comunitat de preveres per ordre d'antiguitat. (31) Per a què tots ells gaudissin d'una "còngrua competent" demanaven els fossin traspassades les rendes del Priorat benedictí de Santa Maria de Meià, o que sa Majestat els dotés amb una pensió sobre els ingressos de tots els bisbats catalans, o d'on sa Majestat fos servit de fer-ho.

Aquesta forma tan predadora de voler el clero de Cervera engreixar en còngrues i honors sembla suggerir que també en el si de la institució eclesiàstica s'havia obert una fonda cinglera política, i els vencedors cercaven ara treure'n profit sense massa miraments. Entre d'altres avantatges, arribar a ser col·legiata suposava pel clergat cerverí deixar de dependre del bisbe i restar només sota l'obediència directa de la seu apostòlica. (32)

En una carta del membre del Consell de Castella don Luis de Curiel, del 6 de juliol de 1720, s'hi deia que "el Rey quiere hacer á Cervera una gran Ciudad, quiere trasladar á ella la silla Episcopal de Solsona, y ya se ha hecho la súplica á su Santidad." (33)

Per arribar a canonges, que no a papes, els preveres de Cervera potser cregueren que tot era qüestió de ficar-s'ho al cap. Però l'Església ha estat sempre una institució molt peculiar, entre altres raons per escapar la seva direcció al control de la monarquia. Aquesta capacitat de ser ella mateixa un

poder, en lloc de formar-ne part, suposava maneres pròpies de resoldre les lluites internes. (34) La Reial Audiència no va tenir problemes en dictaminar a favor d'erigir en col·legiata la parròquia de Cervera, discrepant només en què això s'hagués de fer furtant a la seu de Lleida la mestrescolia, i restant en mans del rei el nomenament de tan sols dos dels dotze canonges. Malgrat aquest informe favorable, les cabòries del clero cerverí s'esberlaren contra la voluntat de la jerarquia. Seguien sent una parròquia: victòries i derrotes del segle mai no eren les mateixes per a una institució com l'Església. Aquest fracàs tindria molt a veure, com després veurem, amb l'elecció de Cervera com a seu universitària única del Principat.

4. El toc de l'Audiència i els arts interpretatius de Felip V.

Tota una altra seria la resposta obtinguda pel cos secular de Cervera de part de Felip V. Abans d'entrar en la selecció feta per la monarquia, convé recordar un fet general que emmarca la situació: des de l'any 1599, en què obtingué la Taula de Canvi i els burgesos honrats, la ciutat no havia rebut cap nou privilegi, tret de la confirmació general dels anteriors feta per Felip V el 1701 i, és clar, la concessió del títol de ciutat el 1702. Mentre el Principat perdia les constitucions i bona part dels seus privilegis, Cervera no solament aconseguiria de preservar-ne molts, sino encara d'obtenir-ne de nous: "Una part de la llegenda de la fidelitat recompensada -ha escrit Duran i Sanpere- era, doncs, certa..." (35)

L'estira -i- arronsa subterrani d'aquesta recompensa públi

ca a la lleialtat de Cervera va resultar la mar de subtil, dependent del resultat d'un garbuix d'intencions diferents a tres bandes: les il.lusions expectants a Cervera, amb accents presumiblement ben diferents entre uns i altres grups socials; la fiscalització de l'Audiència vetllant per a què el premi exemplar fos compatible amb la reforma absolutista en curs; i l'excel.lent oportunitat que això brindava al rei per afegir a la força militar en què es recolzava aquella dura reforma algunes dosis de legitimació social, si més no cercant d'aparèixer no com enemic dels catalans indiscriminadament, sino pare protector dels seus vassalls que aplica el necessari correctiu als discsols i malagraïts, però sap correspondre com cal als bons i fidels. (36)

En aquest enbolicat joc de camàndules diverses, podrien fàcilment sorgir miratges, sobretot entre els plebeus que desconeixien les deliberacions dels buròcrates reials i les intrigues de la Cort. Hom no trigaria gaire, però, a caure del ruc.

La Reial Audiència i el monarca van saber torejar-se prou bé aquells desitjos col.lectius de Cervera la concessió dels quals hagués contradit la lletra i l'esperit del decret de Nova Planta, utilitzant-los "teatralment" però assegurant-se que tot acabés en foc d'encenalls. Davant la primera demanda d'una nova confirmació general de tots els antics privilegis, políticament molt delicada, l'Audiència no va mostrar inconvenient a recomanar que, "en atención â su innata e invariable fidelidad podra gozar y usar de ellos... y logre con la extención de sus Privilegios... eterna memoria de su Lealtad." (37)

El memorial de la ciutat, per recelós, els ho havia posat

fàcil. Desglossant en un segon punt, per por a les intencions de la monarquia, la petició de mantenir els privilegis referents al govern de la ciutat, amb paers insaculats anualment i consells fiscalitzadors, n'hi havia prou amb negar aquesta precisió per deixar clar que la confirmació primera d'ordre general calia interpretar-la condicionada a què el decret de Nova Planta no digués res en contrari:

"Es de parecer esta Real Audiencia se deve denegar á esta Ciudad todo lo que propone, y suplica en este capítulo, por ser absolutamente opuesto alo resuelto por su Magestad en su Real Decreto... de 16 de Henero de este año..."

I com que els articles 42 i 44 ja salvaren tots els privilegis i constitucions no expressament contravinguts pel mateix decret, resulta que, al cap i a la fi, l'espectacular confirmació genèrica dels de Cervera no era més que un joc malabar. Com a ciutat cap de corregiment Cervera tindria regidors perpetus de nomenament reial sense cap intervenció del comú dels veïns ni possible fiscalització per baix de la seva gestió.

En "compensació", l'Audiència no objectava que, llevat del corregidor i el seu tinent, els càrrecs de regidor i la resta d'oficis els ocupessin naturals de la ciutat. La mateixa jugada malabar va practicar-se amb l'assumpte de Prats de Rei:

"...se le podra conceder... en conformidad de lo que S.M. tiene resuelto... pues... se previene que en Cervera con su veguerio y el de Agramunt, y sotsveguerio de Prats del Rey, haya otro corregimiento..."

Es feia passar per concessió allò que ja havia estat prè

viament acordat de la mateixa manera per la monarquia, i tots contents. Amb la carlania del castell i la jurisdicció d'aigües l'Audiència va arronsar-se d'espatlles. "Siendo de su Real agrado podrá conceder a la Ciudad esta gracia", digueren referent al castell; i en el tema de l'aigua recomanaren sense entusiasme el manteniment del statu quo seguint la lletra de la Nova Planta:

"...en el referido Real Decreto... expresamente se advierte que los ofizios subalternos... en lo que no se opusiese a lo dispuesto... se mantendran... empero sin perjuicio de la jurisdicción ordinaria."

El rei va tenir en aquest punt, com ja hem vist, la mànega un xic més ampla. Donaria als cerverins, juntament amb la carlania i la reincorporació de Prats de Rei al carreratge de Cervera, la plena jurisdicció sobre les aigües.

Contrastant amb aquestes demandes considerades menors, el dictamen seria contundent en defensa de les prerrogatives reials en matèria d'encunyació de moneda i creació de ciutadans honrats:

"...es de sentir esta Real Audiencia no prozede la suplica... respecto de reservar se su Magestad todas las Regalias llamadas mayores y menores"... i "ser la fabrica de moneda una de las mayores regalias..."

Evidentment el rei seria del mateix parer. Aplicant un criteri semblant informaria l'Audiència les peticions d'ordre fiscal: l'abolició dels drets de lleuda, còps i mesura de l'oli, dirà el dictamen, "no tiene perjuicio", perquè "unos años con otros rinde para el Real Patrimonio 25 libras catalanas";

la permisivitat s'ha d'entendre, és clar, "pagando anual correspondiente cantidad a la Real hazienda..." (38) La preservació de l'enfranquiment general de mercats i fires, ja gaudit per la ciutat, podia concedir-se més fàcilment encara, doncs era purament redundent a la confirmació general primera i no suposava la menor disminució de la tributació.

En quant a la més agosarada demanda d'una exepció perpètua i general de tota contribució reial, l'Audiència, somriguent-se potser del seu candor, va limitar-se a recomanar un criteri selectiu políticament encertat (39):

"... es de parecer esta Real Audiencia que en atencion a la fidelidad de los naturales..., continuados trabajos... perdida de sus caudales y Haziendas y espresados saqueos, afirmando en su memorial importar los gastos y perdidas que han tenido en estos años, desde el de 1705, mas de 9.000 libras catalanas, son dignos de que su Magestad se sirva relevarlos o aliviarlos en las contribuciones que mas sea de su Real agrado."

No podem negar a Felip V habilitat a l'hora de fer concessions sense perjudicar el seu projecte absolutista, i en parti^{cular} la seva hisenda, sabent quedar simultàniament com un rei. En primer lloc atorgaria, segons que ho diu Andreu de Massot (40):

"... a los que comerciaren en Cervera, franquicia de alcabalas y millones, caso que este derecho se estableciese en Cataluña, y también de todo genero de contribuciones atrasadas, con lo que anuló el Derecho de leuda, cóps, y medida del aceite, que el

Rey percibia en Cervera."

En definitiva, la mateixa trampa que ja hem trobat abans, fer passar per gràcia gentil una decisió que de fet estava presa amb anterioritat. Però per si això podia decebre els il·lusionats cerverins, el rei va trobar la manera d'"alleujar-los" la càrrega del cadastre sense haver d'afluixar la mosca. Concediria a Cervera (41),

"...exención del tributo del catastro por veinte y cinco años, con la sola obligación de pagar tres mil libras para la fábrica de la Universidad..., la cual se sirvió de prorrogar por otros veinte y cinco el Rey Don Fernando VI, y últimamente el Rey Don Carlos III por iguales veinte y cinco años..."

Prescindint de si pagar tres mil lliures en total suposava o no un tracte de favor en relació a la pressió fiscal a què era sotmès el conjunt del Principat, (42) és clar que Felip V jugava amb força catxa: l'únic avantatge de pagar el cadastre per a la construcció de la Universitat literària era que les tres mil lliures donaven feina i ingressos als mestres de cases i d'altres menestrals o manobres de Cervera. Però aquest avantatge era resultat de la concessió de la Universitat, i no d'un autèntic enfranquiment de la contribució. Les successives prorrogacions al llarg de tot el selge XVIII indiquen que la dita "exempció", més enllà del seu valor simbòlic, era simplement la solució més pràctica i econòmica per a la mateixa hisenda reial.

La petició de franquesa perpètua d'allotjaments militars i quintes l'encaixà l'Audiència amb el mateix sistema, recomanant de no negar-lo genèricament però limitant-ne les conseqüèn

cies pràctiques:

"Es de parecer esta Real Audiencia se le pueda conceder... los mismos Privilegios y exempciones que se han concedido a la villa de Centellas, que se reduce a la exempcion de alojamiento personal de Quarteles, tran-sitos y conducción de tropas â otros lugares, y de haver de contribuir con paja, le-ña y granos para la asistencia de las que estan aquarteladas en otros lugares."

¿Què va finalment decidir el monarca sobre aquesta qüestió? ¿Incloïa el privilegi de Felip V les quintes, o no anava més enllà del que ja s'havia concedit a Centelles? Josep Corts parla primer només d'"immunidad de alojamientos y transitos", afegint després que "por último se ha servido declarar que cuando se haga leva de soldados por medio de quinta, está esta Ciudad libre de este gravoso pecho." (43) Però Corts va anar retocant el seu manuscrit fins els anys quaranta del set-cents i sabem que l'afer seria interpretat de manera ben diferent pels re-gidors, d'una banda, i el comú del veïnat de l'altra. Només els greus enfrontaments que l'assumpte precipitaria, i que de seguida estudiarem en detall, forçarien les autoritats a clari-ficar l'assumpte declarant explícitament l'exempció de quintes dels habitants de Cervera. Després tots els autors, de Massot a Duran i Sanpere, ho afirmarien categòricament. (44)

Per fi, la concòrdia amb els creditors censalistes del Co-mú també seria informada favorablement per l'Audiència, no afec-tant per res al reial patrimoni i existint força precedents. Segons que es desprèn de les protestes que la gestió del deute i les finances municipals aixecaven en el sector plebeu de la

ciutat, la moratòria reial els pervingué el 1718 sense que per això s'eixugués el dèficit de la ciutat. (45) El sistema esdevingué permanent, i crònic el segrest pels principals creditors de determinats impostos del Comú. (46)

5. La gràcia de la Universitat Literària.

Entre els privilegis concedits a Cervera per Felip V, sense que hi hagi constància documental segura d'haver estat demanats formalment per la ciutat, en destaquen dos. El primer fou el dret a vot, més simbòlic que altra cosa, a les Cortes Generales del Reino (és a dir, les antigues corts de Castella amplades amb una representació dels regnes de la Corona d'Aragó), privilegi només compartit a Catalunya amb Barcelona, Lleida, Tarragona, Tortosa i Girona. (47) L'altre seria la Universitat.

El trasllat a Cervera de totes les universitats catalanes del sis-cents és un tema molt enverinat ideològicament. No pertoca a aquest treball, que analitza la trajectòria de la ciutat i la comarca en el segle XVIII i primera meitat del XIX, entrar a fons en l'estudi d'aquella institució. Però aquesta abstracció deliberada suposa també una asserció implícita, una certa presa de posició: considerar l'assumpte com "la Universitat a Cervera", i no pròpiament "de Cervera". Caldrà, doncs, una breu justificació.

Per tractar de desemmetzinar l'afer val la pena començar per destriar algunes de les moltes cares que presenta. Hi ha, en primer lloc, la qüestió d'una refosa de les sis universitats o Estudis Generals que hi havia al Principat al tombant del se-

gle. Tothom semblava -i sembla- admetre la seva necessitat. però convé distingir la superposició de motivacions i interessos diferents que podia haver-hi al darrera. En segon lloc, està el problema de l'emplaçament, on cal separar també dos as pectes: les raons del greuge comès amb el cap i casal de Catalunya que, naturalment, sempre s'ha considerat en el dret indiscutible d'allotjar la màxima institució docent; i, de l'altra banda, les intrigues i els motius que portarien finalment a es collir Cervera com a seu de la nova "Atenes borbònica".

Tenien universitat a finals del segle XVII -per ordre cro nològic de la seva fundació- les ciutats de Lleida, Girona, Barcelona, Tarragona, Vic i Solsona. A més, hi havia un seguit de col.legis universitaris a Lleida, Girona Tortosa i a la capital del Principat, on mereix particular esment el de Cordelles.

(48) La idea d'efectuar-ne una refosa era anterior al conflicte successori, però topava amb la resistència de les poblacions que podien témer perdre unes facultats de concessió més recent, per obtenir les quals havien hagut de maldar rivalitzant, davant els monarques i l'Església, amb Barcelona i les seus unversitàries més antigues. (49)

Tres tipus d'interessos convergien en la pugna comuna per la reforma, més enllà dels arguments elementals de les deseconmies d'escala que provocava la dispersió: poc concurs d'estudiants, minses rendes, indigència dels catedràtics, etc. D'un cantó la concentració afavoriria una major selecció classista desitjada per una noblesa que veia amb mals ulls la graduació universitària de massa plebeus. El futur protector oficial de la universitat ceriverina, don Luis Curiel, ho expressaria amb

tota claredat (50):

"...muchos plebeyos se aplican al estudio de la jurisprudencia y obtienen empleos de Ministros, de lo que ha resultado que la gente de calidad ha abandonado esta ciencia y no ha querido aspirar a empleos tan dignos de su sangre, por no adocenarse con gente que no era igual. Lo que no sucede en los demas Reinos de España, por tener esta gente medios con que mantenerse en Salamanca o Alcalá."

La hipertròfia de notaris i doctors és un tret força comú a les ciutats i viles de l'Europa feudal i absolutista des del temps del Renaixement. (51) Però en el cas català -i barceloní molt en particular- aquest fenomen sembla haver jugat un paper destacat com a factor de mobilitat social: car el doctorat en dret i en medicina comportava -malgrat que alguns tractadistes ho discutissin- una assimilació automàtica a la ciutadania honrada, i per tant el gaudi dels privilegis de l'estament militar. (52) La noblesa hauria volgut que la refosa escolar tanqués aquesta aixeta.

La restricció social de la refosa universitària tenia altres vessants. Per exemple, escruçar la producció excessiva d'intel.lectuals lletrats (que, segons Curiel, "son menester para el Estado Eclesiástico y para Abogados, Jueces y Médicos") fent més funcional la institució docent a les necessitats de la reproducció social d'acord amb els interessos de l'absolutisme. Simultàniament, la jerarquia eclesiàstica recelava d'una proliferació d'estudis de teologia que, en paraules de Torres i Bages, vulgaritzava els arcanys de la Bíblia com ho haurien fet

els propis luterans. (53)

Ai seu torn, l'Església com a institució es trobava subdividida en múltiples ordes que contendien entre ells pel control -entre altres coses- de l'ensenyament. Aquesta lluita havia cristal·litzat al si de les universitats amb la formació de bàndols que en el camp de la filosofia es concretaven en la brega entre tomistes i suaristes. Aquests darrers eren articulats i recolzats activament per la Companyia de Jesús, i a Barcelona l'enfrontament havia adquirit una coloració classista en els aldarulls constants, tota la segona meitat del sis-cents, entre l'Estudi General de la ciutat, de composició més plebea i on dominava el professorat tomista, i el col·legi de Cordelles regentat pels jesuïtes i on estudiava l'èlite nobiliària catalana.

La pugna acadèmica, i la seva prolongació en forma d'"esbatussades escolars" a la rambla barcelonina (54), propiciaven simultàniament l'ocasió i la necessitat d'una intervenció real. Però també en aquest camp els àustries espanyols topaven amb uns privilegis tradicionals que entrevancaben la progressió al Principat del seu absolutisme.

Carles II assajaria el 1665 una mediació arbitral entre tomistes i suaristes dictant un repartiment de les places entre tots dos bàndols, de manera que cada fracció votés els doctors candidats a unes i altres càtedres. Però l'entestament d'ambdós en aconseguir un control hegemònic faria naufragar aquest tímid intent de reforma. Entre tant, les lluites als carrers de Barcelona esdevenien pels governants un problema d'ordre públic que s'agreujava, produint-se ferits i alguna mort.

En aquest punt es trobava l'afer quan el 1701 pervingué

Felip V a la successió a la corona d'Espanya i feu estada a Barcelona per celebrar-hi Corts. Les conteses entre estudiants de l'Estudi i del Col·legi de Cordelles seguien a l'ordre del dia, i es produïren a més dues allixonadores topades amb el nou monarca. Probablement influït pels jesuïtes que eren els seus confessors (55), Felip V manà l'aplicació del dictament del seu predecessor sobre les càtedres tomistes i suaristes que havia romàs paper mullat. El tema va estar candent tot el temps que el rei va estar-se a Barcelona, i després d'infructuoses protestes de la universitat, aquesta i el Consell de Cent desobeïren l'ordre reial convocant les oposicions pel sistema tradicional.

Van produir-se simultàniament conflictes entre els consellers de la ciutat i el virrei, i els catedràtics i doctors de l'Estudi General feren costat decididament amb els seus dictamens jurídics al govern de la ciutat. (56) Fou en aquestes circumstàncies quan, segons el ceriverí Josep Corts, hauria tingut lloc una misteriosa conversa entre el rei i un alt personatge barceloní, mestre i ex-alumne de la seva universitat, i membre de la Reial Audiència, el qual hauria aconsellat a Felip V, davant el seu disgust per les "liberalitats dels escolars", de traslladar-la a un altre indret menys poblat i que no fos plaça d'armes. (57)

Pot tractar-se potser d'una invenció de l'apotecari i historiador filipista, però en qualsevol cas hi ha un parell de coses força segures: a Barcelona mateix hi havia determinats nuclis, ben connectats amb la Cort i probablement organitzats per la companyia de Jesús, que conspiraven per treure la Universitat de Barcelona i aprofitar l'avinentesa per plantejar la refo

sa escolar i fer-se amb el control hegemònic de la institució. Els seus propòsits no tenien llavors res a veure amb Cervera. Miraven més aviat cap a alguna població del Vallès com, per exemple -i curiosament- Granollers. (58)

La segona constatació és que un dels arguments de més pes que podria esgrimir aquell grup de pressió, i que havia d'influir notablement en la decisió posterior, era el perill militar i policial que representaven els estudiants a dintre les muralles de Barcelona. Un perill que adquiriria durant la guerra de Successió ben concreta manifestació en la participació de professors i estudiants en les milícies urbanes que defensaren la ciutat del setge borbònic.

Caiguda Barcelona l'11 de setembre del 1714, i derogats per dret de conquesta els antics privilegis del Principat i la capital, Felip V tenia les mans lliures per intervenir en la qüestió universitària com no havia pogut fer-ho Carles II.

La primera decisió, el disset de setembre mateix, va ser l'acord de la Junta Reial per començar a treure de Barcelona els estudis universitaris, per "la inconveniencia del gran curso de estudiantes, que ya fueron en las turbaciones causa de motines, jefes de movimientos, tomando las armas con toda la frescura de su edad y travesura". (59) Es repartiren les disciplines del seu Estudi General entre Girona i Cervera, deixant a la pròpia ciutat només la facultat de medicina, i -en mans de la Companyia de Jesús- els estudis de Gramàtica i Retòrica.

Això inagurava la possibilitat real de posar en pràctica el vell projecte de refosa universitària, amb tots els interessos contraposats i superposats, creats i per crear, que arrossegava.

I, a més, la probable decisió d'una refosa portava l'enverinada cua del seu emplaçament. Les intrigues de Cort en torn aquesta qüestió, que ja venien d'abans, assolirien llavors el seu paroxisme.

És en aquest punt quan l'anàlisi del desplegament d'intencions contraposades comença a acalorar-se i tenyir-se, encara en la historiografia recent, de retrets, inculpacions i exculpacions. El problema sembla reduir-se al judici d'un sol desideratum: ¿va rebechar o no Cervera per furta a les altres seues catalanes les seves universitats? Com qualsevol altre formulació d'un problema històric en clau conspirativa és el reduccionisme mateix de la qüestió allò que falla.

Josep Corts s'imposaria la tasca d'exculpar la seva ciutat de l'acusació general dels perdedors de la partida ("para desenganho de los que se persuaden haver solicitado la ciudad del Rey esta gracia, quiero manifestar la causa de este efecto... Esto es lo que pasó sobre la Universidad literaria sin que la ciudad haya sido parte para su erección, lo que temerariamente esparcieron algunos malcontentos..."). Agustí Duran i Sanpere la reprendria, acceptant -a diferència d'altres aspectes de l'obra inèdita de l'apotecari set-centista- els trets generals de la seva versió (60):

"Al llarg de les recerques fetes, no hem pogut trobat proves ni que la Universitat literària de Barcelona hagués estat demanada per Cervera ni que la seva creació reial entrés en la llista dels privilegis de com pensació."

En canvi, Ferran Soldevila llançarà agres retrets a aque-

lla petita ciutat de la Segarra que havia gosat arrancar del cap i casal de Catalunya la seva universitat (61):

"Cal, veritablement, parlar de triomf. Perquè Cervera va treballar tenaçment i llargament a fi d'obtenir la distinció que, segons totes les aparences, constituïa la seva aspiració suprema. Manca de fonament històric la versió piadosa que, iniciada no gaire temps després de la fundació, voldria eximir la capital de la Segarra de tota sol·licitud prop del vencedor de Catalunya per a erigir-se en seu universitària (...) Tanmateix, l'activitat dels representants cerverins, en la qüestió de la fundació de l'Estudi, ha estat seguida prou de la vora perquè hi pugi haver el més petit dubte respecte a l'actuació aleshores interessada i egoística de Cerera."

Curiosament, aquests escarafalls ressentits acaben donant pas, unes pàgines després a la mena d'abraçades amb què es clouen tantes escènes de família. És un curiós procés psicològic i intel·lectual que té també la seva traducció més general en la valoració de la dinastia borbònica pels historiadors catalanistes, entre el primer i el tercer dels seus representants. Joan Mercader escriu, per exemple, després de reproduir el plantejament de la qüestió per Ferran Soldevila (62):

Tot amb tot, i malgrat els seus orígens forçats i les pèssimes condicions amb què fatalment havia de desenvolupar-se la vida universitària a Cervera, l'Atenes borbònica esdevingué com per miracle un focus potentíssim de cultura i una de les Universitats espanyoles de més relleu al segle XVIII. La refosa escolar, entre d'altres, hagué

d'èsser-ne un factor primordial."

En el capítol següent em referiré més extensament a aquest peculiar ús de la dialèctica històrica.

És indubtable que els síndics cerverins a la Cort de Madrid intrigaren de valent per aconseguir, entre altres coses, una universitat. Però sembla desproporcionadament ridícul atribuir la decisió final de Felip V al seu interessat dispendi en olíban, xocolata, vins, encaixos de filigrana o escreixos en metàlic. (63) No foren ells els únics en intrigar, i no altra cosa havien fet les anteriors seus universitàries per aconseguir el privilegi de tenir-ne, i encara l'exclusiva de certes disciplines. (64) La nova Universitat Literària borbònica havia de ser un assumpte de gran volada, que involucraria molts altres interessos que els dels dos delerosos síndics de Cervera. Guardem-nos, a més, d'emprar massa fàcilment subjectes col·lectius: la seva pròdiga gestió a la Cort fou decididament censurada, a la ciutat mateixa, per una "ínfima plebs" que no es sentiria gens afavorida pels resultats.

La principal línia de defensa dels autors cerverins és la instrucció secreta que el Consell de Vint-i-quatrena va donar als seus síndics amb la llista de gràcies a demanar del rei. La que feia dinou deia (65):

"...que se digne su Magestad transferir la Universidad Real y Estudio General de Lérida, con los dos colegios de Beca, que residen en esta ciudad, a la de Cervera con todas sus rentas..., y que en ninguna de las restantes de Cataluña se pueda enseñar leyes, cánones ni medicina, ni graduarse de doctores ni bachilleres sino es en Cervera."

Hom es reservava una segona alternativa més moderada, pel cas que no fos possible d'obtenir aquesta: la creació d'un nou Estudi com el de Lleida que tingués l'exclusiva en cànons i lleis. Ferran Soldevila s'aferra a l'afegitó maximalista que pretenia el monopoli en la docència de lleis, cànons i medicina, i dels graus de doctor i batxiller, per imputar a Cervera la intenció d'anul·lar les altres universitats del Principat. (66) Però en els segles anteriors totes les universitats catalanes, i la de Barcelona molt en particular, havien manifestat les mateixes pretensions excludivistes cercant d'evitar sobretot la proliferació de nous centres. (67) El fet és que la instrucció no esmenta per res, ni el de Barcelona, ni els altres quatre centres d'ensenyament superior; la qual cosa prova -segons Duran i Sanpere- "que els redactors no coneixien les intencions del rei, intencions que tal vegada no prengueren cos fins més tard." (68)

Tot això té ben poc interès si ha de servir només pels retrets inculporis i exculporis de cada cantó. Però si prescindim d'aquests dilemes sentimentals, aquell detall resulta un indicatiu força clar de què la pretensió del Consell de Cervera s'encaminava sobretot a obtenir un Estudi per la ciutat. Era, per tant, independent del projecte de refosa que s'anava ordint paral·lelament.

I amb el projecte de refosa anava unit, com ja sabem, el de treure definitivament de Barcelona la universitat: perquè d'aquesta forma els era més fàcil als jesuïtes desplaçar del poder acadèmic al seu front opositor tomista, i per raons d'ordre militar i policial. Cada una de les trames posaria en marxa les seves intrigues.

Francesc Ametller fou el principal defensor de la Universitat de Barcelona, però els seus arguments toparien de front amb els militars. El general Próspero de Werboom -l'enginyer de la Ciutadella borbònica a Barcelona- va dictaminar el 1715 que (69):

"nunca convendría al servicio del Rey el volverla a poner (la Universitat) a Barcelona, y más en es e paraje que está cerca de la muralla... que amotinándose los estudiantes pudieran con gran facilidad hacerse dueños de ella."

José Patiño, en canvi, es mostrà favorable a una solució de compromís: transferir l'Estudi de Lleida a Cervera i el de Barcelona a Granollers. Aquest darrer emplaçament era l'alternativa auspiciada, discretament i eficaç, per la Companyia de Jesús. Durant un temps sembla haver estat la que tenia més possibilitats. El 30 de setembre de 1715 el doctor Ganyet escribia als paers de Cervera: "creo tendremos la Universidad de Lérida..., y la de Barcelona en Granollers. Esto si no mudan los pareceres; en esté particular Patiño hase mostrado muy nuestro." (70)

Aquest comentari mostra una vegada més que els síndics es mostraven satisfets amb l'obtenció d'un Estudi per Cervera que no fos exclussiu. Però el Consell de Castella -influït particularment per don Luis Curiel y Tejada, que seria nomenat el 1717 protector oficial de la nova universitat davant la Cort- va dictaminar inclinant-se més radicalment per la idea d'una refosa escolar única:

"La consulta que ha hecho el Consejo de

Castilla -notificava el síndic cerverí- es tá en que no debe haber sino una sola Universidad en toda Cataluña, y ésta de las rentas de la de Lérida, porque de esta suerte no merma al Patrimonio Real; y cuanto a que el establecimiento de ella sea en aqu ella ciudad o en esa (Cervera), lo delibera rá su Majestad, no obstante haber dado de nosotros pésimo informe todos los catalanes..."

Això situava la partida en els termes de tot o res. Com que la decisió ja romés depenia del parer final del rei, totes les conxorxes convergiren cap al seu confessor, el jesuïta Rubinat. Tanta maquinació concentrada entorn del monarca deuria resultar asfixiant, i el propi confessor va dir al síndic de Cervera que (71):

"...no entable cosa de Universidad, porque su magestad ha determinado, propio motu, el extinguir todas las de aquel Principado, y eregir una que sea única..., que es de su real ánimo que se construya en Cervera..."

L'encapçalament del decret fundacional de la Universitat signat per Felip V l'11 de maig del 1717 resumia les quatre ra ons que tenia el nou règim absolutista per reformar de soca-rel les institucions universitàries catalanes.

Començava amb la represàlia pel seu comportament en la guerra de Successió:

"Por cuanto las turbaciones passadas del Principado de Cataluña obligaron mi providencia a mandar se cerrasen todas sus Universidades, por haber los que concurrían en ellas fomentado muchas inquietudes..."

Proseguia amb la idea de la refosa, els avantatges d'eri gir una sola nova universitat, inclosos els que miraven a "la bona criança" dels privilegiats (72):

"...he resuelto restituir a sus naturales esta común utilidad, erigiendo para general comprehensión de todas las Ciencias, buena crianza de la juventud y esplendor de esta Monarquía, una Universidad, que siendo ému la de las mayores de Europa, en riquezas, honores y privilegios, convide a los Naturales y Extranjeros a coronar su grandeza con el más autorizado concurso."

Val la pena notar que la grandesa havia de ser en riqueses i honors, però no tant en la concurrència d'estudiants que hom preferia qualificar d'"autoritzada". I, quan arribà l'hora de justificar-ne la localització, no s'oblidà de fer esment de les raons policials i militars, tot i presentar-les potes enlaire:

"...no siendo plaza de Armas, donde los militares suelen turbar la quietud de sus Estudios..."

Però hom sabia prou bé que era la possibilitat de contorbar els estudiants la milícia allò que preocupava, i no el ter rabastall dels exercicis de tir en la quietud de les aules.

(73)

Per fi, el preàmbul abonava degudament el mite de la fide litat recompensada, que feia de contrapés a la idea punitiva inicial:

"Y tenindo muy presente mi gratitud quanto he debido al amor y constante lealtad de la fidelísima ciudad de Cervera, en todo el tiempo que ocuparon los enemigos aquel Prinu

cipado, como acostumbrada a mantener siempre firme la fe prometida a sus soberanos... la he elegido para Theatro Literario, único y singular de aquel Principado..."

Presentar la Universitat bastida a Cervera com una recompensa a la "fidelitat" dels seus habitants, el més alt privilegi d'entre tots els concedits a la ciutat, fou una mostra més del domini assolit per Felip V en l'art de la teatralitat política, sens dubte la més espectacular. Però fins i tot l'apolo-gista Josep Corts, que no perdia ocasió en redactar panegírics al primer Borbó, escriuria -tot exposant les coses vistes de la ciutat estant- que "el primero y mas principal Privilegio" dels concedits pel rei no era altre que "la confirmación y aprobacion de todos los Privilegios concedidos por todos los reyes antecesores de feliz recordación..." La universitat era, simplement, tot un altre afer. (74)

Aquesta manera de presentar-lo un filipista furibund s'explica simplement per la força del sentit comú quan la proximitat de l'esdeveniment dificultava encara l'operació, tan practicada per Josep corts, de segar-li les arrels i enlairar-lo com a mite: la decisió realment important havia estat suprimir les Universitats existents al Principat, i molt en particular la de Barcelona. Fou només en el moment de decidir la localització de la nova seu universitària única que consideracions d'oportunitat política, l'explotació de la situació en el terreny de la teatralitat política, degueren pesar.

És prou sabut que la decisió no va agradar. Com després veurem amb més detall, el reconeixement per Josep Corts de la rancúnia que la mesura va aixecar no l'hem de situar només, pel

que fa a "plebeus" i "comuns vulgars", portes enfora de Cervera (75):

"Cuanto más ilustrada se miraba la Universidad tanto mas se aumentaba la emulación, malevolencia y envidia, no solamente de la gente Plebea (d'aquests es donava per descomptat!, E. T.), sino entre sugetos muy visibles, de forma que hasta al mismo Rey se le hicieron varias representaciones sobre este asunto de Universidad por Comunes no vulgares; y muchos particulares también las hicieron, ó Ministros superiores..."

Un front d'aquesta oposició a l'erecció de la Universitat Literària única de Cervera l'integraren, de segur, els bisbats del Principat. I no és estrany, car l'enviat de Felip V per negociar amb el papat tenia instruccions d'aconseguir de Climent XII (76):

"...la concesión de conferir in perpetuum á su Claustro para sus Catedráticos un Canonicato en cada una de las ocho Catedrales de Cataluña, lo que ninguna de las Universidades de España logró, y no sé si otra de Europa, no obstante la valiente y porfiada resistencia, y temeraria oposición de algunos cabildos de aquellas."

El bisbat de Tarragona va aconseguir diferir fins el 1730 la sostracció de rendes universitàries, i fent valer els privilegis concedits per cardenal Cervantes de Gaete obtingué de Felip V el reconeixement dels seus estudis de gramàtica, filosofia i teologia. A Tortosa reeixiria també a mantenir-se el Col·legi de Sant Domènec, i a Barcelona el benedictí de Sant Pau del Camp i el dels jesuïtes de Cordelles. (77)

Per butlla expedida el 1730, s'afegiria encara a les rendes de la Universitat una pensió anual de quatre-centes dobles sobre l'arquebisbat de Saragossa, i una altra de mil quatre-centes lliures sobre el bisbat de Girona. (78) S'entén que si la diplomàcia borbònica va ser capaç de doblegar la resistència de l'alt clero del Principat, i presumiblement de Saragossa també, a la concessió de prebendes i dignitats eclesiàstiques a les càtedres de la Universitat de Cervera en detriment seu, voler furtar-los més canongies per a l'Església parroquial de la mateixa població era demanar massa. L'administració reial va informar favorablement, com hem vist, la pretensió del clero parroquial cerverí d'esdevenir col·legiata; però després la seva aspiració no arribaria probablement a entrar en el "paquet" negociat amb interès pel delegat borbònic amb els diplomàtics vaticans.

6. Un "botiflerisme" popular? Decepció de la pleb i esquinçament de l'hegemonia patrícia.

Per entrar en detall a observar la polarització de forces que provocaria la implantació del nou règim municipal dictat per la Nova Planta, acompanyada a Cervera d'un seguit de concessions i privilegis teatralment presentats com un generós premi reial, cal que ens preguntem d'antuvi, per les reaccions que podien resultar de la resposta donada per l'absolutisme a les demandes més desitjades pel gruix plebeu, menestral, comerciant i pagès de la ciutat.

Certament, el mòdic dret de lleuda havia estat suprimit, i restaven exempts de quintes, allotjaments i conducció de tropes.

Aquests serien els resultats més tangibles, car la jurisdicció plena sobre l'aigua i la concòrdia amb els creditors del Comú beneficiarien més aviat la minoria benestant, i en la resta els privilegis atorgats eren més simbòlics que altra cosa. Per contra, els era imposat el cadastre -per molt que servís per bastir la Universitat- i, sobretot, els eren sostrets els darrers instruments de què disposaven per intervenir en els afers comunals i limitar-ne un funcionament corrupte al servei d'interessos oligàrquics.

Entre els quatre paers ja il.legalment insaculats el desembre de 1717 hi havia un pagès, Pere Roca, el cirurgià Magí Galceran, el notari Ambròs Copons i el doctor Fèlix Montaner. (7) Cessats immediatament, ocuparien els vuit llocs de regidors perpetus i irrevocables cinc cavallers, un doctor, un apotecari i un confiter. (80) Aquests dos últims tingueren encara molta sort, determinada probablement per l'escandalosa llista de sospitosos de desafecció a Felip V feta per l'inquisidor policial incloent pràcticament tots els llinatges nobiliaris de Cervera. El 1731 l'Audiència refusaria l'aspiració al càrrec de Miquel Mora, per la seva professió de cerer. (81) I la de cerer era encara una professió d'"artista", situada en els primers esglavons de la "cascada de menyspreu" estamental! (82)

La rígida prelatió estamental imposada per la Nova Planta va activar enormement la carrera per l'ennobliment i les picabaralles per la precedència, com la que l'advocat Francesc Boixadell volia mantenir sobre el notari Josep Berdós, també regidor de Cervera. O la denúncia d'Andreu de Massot -el mateix que va redactar les Notícies de Cervera per a Francisco de Za-

mora el 1789- blasmant Francesc Antoni de Niubó per sol·licitar un títol nobiliari "únicamente... para huir así del pleito que le tiene puesto... sobre preferencia de asiento en los actos del Ayuntamiento."

En Marià Nuix i Gallard, administrador dels béns del duc de Cardona a Torà i casat amb la senyora na Teresa de Perpinyà, cercaria el 1751 de desplaçar del seient municipal al cavaller Joan Montaner i, no reixint en l'intent, ambicionaria també in fructuosament la vacant deixada per Josep de Moixó el 1755 tractant d'impedir l'accés de l'hereu en Marià de Moixó i de Maranyosa. Josep Mª Torras i Ribé ha exposat en extens aquests de lers d'aristocratització entre les classes benestants de les poblacions catalanes en el seu estudi dels municipis de l'Antic Règim. (83)

¿Quina deuria ser l'actitud dels qui havien de contemplar des de fora aquest penós espectacle, la quasi -patrimonialització d'uns càrrecs tradicionalment entesos per servir el Comú? Les esperances populars encoratjades per la victòria del partit la identificació amb el qual -de fora estant- els havia costat tant sofriments, havien de resultar ben decebudes. Però cal que precisem més la mena de decepció que sofririen: no és gaire probable que culpessin el rei de malagraït, no solament per les habilitats teatrals desplegades pel monarca, també perquè el poble menut encaixaria la situació creada i es faria la seva composició de lloc amb les nocions pròpies d'una cultura plebea fortament condicionada en la seva conformació per la tradicional aliança amb el rei contra els "senyors" i els "ric-homes".

És força més probable, i els testimonis així ho indiquen, que culpesin als benestants, als aprofitats i caragirats que s'havien interposat entre ells i el favor reial, empescant-se-les per a apropiar-se d'un premi a la lleialtat que ells no me reixien, i que corresponia legítimament al comú dels veïns. Això obriria una fonda fractura en el si de la comunitat ciutadana entre els "patricis", els "ciutadans visibles" de què parava Corts, i la pleb dels menestrals, els pagesos, botiguers i revenedors, parcers, traginers i jornalers.

Ni el reialisme tradicional en general, ni els lligams contrets amb la persona "escènica" reial de Felip V en particular, esdevindrien un fre a l'explosió del descontentament plebeu enfront el nou règim municipal borbònic, encara que condicionessin les formes que prendria. Tot al contrari, aquest reialisme "popular" proporcionaria el marc polític-cultural en el que s'articulava la protesta, i la legitimaria: el poble menut no solament podia sentir-se de cop molt més privat que no estava d'intervenció en els afers del Comú, sinó que, precisament per considerar-se mereixedors del premi reial, aquesta privació es convertia en un greuge insidiós que els era infringit traïdorament, a ells en particular, justament per qui usurpava els nous càrrecs. El reialisme i el sentit de comunitat -el greuge se'ls feia a ells, ceriverins- encenien la rancúnia popular i propiciaven la seva expressió com a protesta legítima, exactament al contrari com, en altres llocs, la consciència d'haver estat vençuts afavoriria el derrotisme i la resignació.

La promptitud amb què veiem esclatar a Cervera la protes-

ta plebea articulada pels gremis ens demostra, a posteriori, que la inclinació filipista de la ciutat en el conflicte que llavors es tancava socialment, no podem atribuir-la -o no podem atribuir-la només- a la minoria benestant que cobejava de temps enrera fer-se amb el control absolut del poder municipal, sense arribar mai a aconseguir-ho del tot. Si els plebeus haguessin resultat "vençuts" també a Cervera, seria incomprendible l'esquinçada viscuda, la profunda polarització de classe produïda l'endemà mateix de la guerra de Successió.

Parlar d'un "botiflerisme" popular a Cervera és, evidentment, un contrasentit etimològic: els "magres", els "galtuts", els "grassos" i senyors foren paradoxalment, com a classe, dubtosos, cuitant per no perdre els papers però vacil·lants, oportunistes i engallits a la vegada. Si per fi, quan a partir de 1706 les tornes estaven definitivament resoltes i ja no es podia fer marxa enrera, membres de la classe "rectora" es decidiren a "encapçalar" el filipisme, rebent el nomenament d'oficials del regiment de "naturals" format per a la defensa -i després de l'èxode de 1712 la "reconquesta"- de la ciutat, no feren probablement altra cosa que, seguint el corrent imparable dels esdeveniments, assumir l'actuació que els pertocava en tant que classe feta precisament per dirigir: evitar en qualsevol cas perdre la seva hegemonia. "Una funció pública assumia la gentry enterament com a pròpia -ha escrit E. P. Thompson per l'Anglaterra del set-cents-: l'administració de la justícia, el manteniment en temps de crisi de l'ordre públic. En aquest punt esdevenien magistralment i portentosament visibles. Certament es tractava d'una qüestió de responsabilitat, encara que

d'una responsabilitat, en primer i en segon lloc, cap a la se va mateixa propietat i autoritat." (84) És extraordinari com fins i tot el vocabulari -la "Junta de los ciudadanos más vi- sibles de Cervera"- coincideixi.

Quan en el capítol precedent he atribuït la proclivitat filipista al sector més popular, més plebeu de la ciutat, aques ta postulació cal entendre-la sempre en el ben entès que fins a 1716-1718 no sembla haver-se esquinçat encara un cert grau d'hegemonia de la petita noblesa provinciana i l'èlite de les "arts liberals", els "doctors", notaris, cirurgians, preveres, adroguers i apotecaris, en tant que classe rectora local. Però, com ha argumentat E. P. Thompson, per hegemonia cal entendre precisament la mena de relacions recíproques que permeten a una classe dirigir-ne d'altres sense recórrer a la coerció i la força militar. La capacitat "hegemònica" exercida per la pe tita noblesa del segle XVII a escala local pressuposava, preci sament per no poder recolzar-se massa en instruments més contundents, un cert grau de consens mantingut amb els dirigits. (85)

Per a la gent menuda, la pleb, restar sota l'hegemonia dels grups socials dirigents no suposava cap submissió automàtica, ni la deferència envers els de dalt implicava servilisme; calia que la classe rectora executés reeixidament tot un ritual "teatral" cercant mantenir la confiança en ells depositada pels de baix. Però no una confiança indiscriminada, una credulitat incondicional, sino la confiança de què en les seves relacions amb "els de més amunt" -que per la seva educació, la seva "pre sència", els hi havien de resultar més planeres- mirarien pel bé de tots, i tindrien èxit.

L'efecte principal de l'hegemonia paternalista era inhibir la formulació d'unes expectatives alternatives a l'ordre existent, sense per això suprimir o obnubilar la manera pròpia de veure les coses els de baix. La reciprocitat de la relació mantinguda suposava, en lloc de descartar, el dret a revoltar-se exigint l'esmena dels greuges que els dirigits consideraven se'ls havien fet, vulnerant l'ordre de les coses i trencant la legitimitat en què es basava la perpetuació pacífica d'aquest estat mútuament consentit. (86)

Si l'hegemonia dels senyors i la crema dels "artistes liberals" engabiava les voluntats del poble menut dins un ordre, unes consuetuds i unes lleis locals els límits dels quals assenyalaven allò que era políticament possible, això era una arma de dos talls. Els "dirigents" esdevenien també presoners de les seves normes, de les antigues consuetuds, dels seus propis principis i del seu mateix vocabulari. (87) Car els de baix, tot i acceptar l'existència necessària d'un "ordre" de les coses, tenien les seves pròpies idees sobre com havia de funcionar aquest "ordre". La seva noció de la llei i la norma era una noció tradicionalment consuetudinària, que no "autonomitzava" el discurs jurídic de les voluntats concretes mútuament consensuades dels de baix i els de dalt: la força de la llei sorgia, per a ells, de la sanció comunitària i no era, per tant, independent de "la política". (88) Quan aquesta sanció, aquesta legitimació social resultava vulnerada, es revoltaven precisament en defensa d'aquell "ordre". (89)

La determinació d'allò que era "políticament possible" a Cervera sembla haver estat notablement afectada per la memòria

col·lectiva dels avantatges que havien reportat les relacions tradicionals de tota la comunitat amb el rei. En altres paraules, pel mite reialista que, per molt que transmutés i falsejés la consciència verídica del passat, no deixava de tenir un fonament real. Per aquesta raó, resulta més apropiat qualificar de reialista (90) la cultura política de la pleb cerverina en aquest període, i no de restringidament filipista: era quel com molt més fons que la circumstancial adhesió a la persona d'un monarca i, sobretot, no tenia res a veure amb aprovar o consentir el projecte absolutista bastit per Felip V.

Quan l'arribada de les forces de l'Arxiduc Carles al Principat va plantejar el conflicte successori en uns termes militars que afectaven directament la vida de la gent del camp, dels menestrals i el poble menut en general, l'existència d'aquest reialisme plebeu no havia de presuposar necessàriament, en tant que reialisme i considerat al marge de circumstàncies més concretes, una inclinació específica per cap pretendent. L'antagonisme dinàstic no posava en qüestió la monarquia mateixa. Núria Sales ha cridat l'atenció sobre el reialisme que no dria també la propaganda de les forces austriacistes, unit en aquest cas amb un notori xovinisme antifrancès. (91)

És quan considerem els mòbils del decantament envers una o altra dinastia a partir d'un pòsit reialista comú -la formació d'un i altre partit en tant que contendents d'una veritable guerra civil catalana- que la correlació local de forces socials existent i la marxa particular dels esdeveniments apareixen determinats. L'estada a Cervera després d'un segle sencer d'absència reial, la confirmació de tots els privilegis i la

concessió del títol de ciutat, havien de fer sentir els cerve rins molt més propers a Felip V; i justament quan la noblesa de la zona, el patriciat barceloní, unes institucions de govern catalanes que s'havien fet mereixedores del recel de Cervera, i certes poblacions rivals de la comarca s'inclinaven pel partit oposat. Sembla com si, d'alguna manera, el conflicte dinàstic hagués donat ocasió a l'esclat d'antagonismes preexistents al si de la societat catalana. (92)

Havien de ser aquesta mena de factors -un rostre conegut del que s'han rebut mercès i la malfiança cap al partit pres pels enemics o rivals tradicionals, les institucions mereixedores de censura- els signes amb els quals els plebeus, la gent comuna de Cervera, construiria la seva interpretació pròpia. I són precisament aquests elements de "proximitat" a l'afer, juntament amb el costum de no perdre d'ull, portes endins, als nobles i senyors per si de cas, els que fan força inversemblant la pretensió que es trasllueix del relat de Josep Corts de què els plebeus deixessin les decisions en mans de la minoria selecta autoconsiderada competent per capir-lo, i encertar en la millor actitud a prendre per a tots plegats.

Però que la pleb estigués a sobre de les autoritats, dis posada a prendre la iniciativa d'acrod amb la seva composició de lloc quan ho creguessin oportú, no significa que haguessin abandonat tota deferència envers "els grans", que no estessin sota l'hegemonia dels "poderosos". Recordem el moment clau en el relat que coneixem dels fets viscuts a Cervera: quan els austriacistes evacuaren la ciutat per primer cop, ningú no havia fet cas a les autoritats -els paers i membres de la Junta-

que s'esforçaren inútilment en impedir el pas a Bru de Cardona que venia de Tàrrrega, on s'estava l'exèrcit de Felip V, tancant-li les portes de la ciutat. La gent no es deixava portar doncs, tan fàcilment, on la paeria i els ciutadans "visibles" volien portar-los.

Les primeres aclamacions veritablement filipistes (i no únicament reialistes, car la legitimitat de la successió borbònica ja estava posada en entredit per la guerra, havent-se proclamat protocolàriament rei a Cervera l'altre pretendent), que les autoritats cercaren d'apagar, les feu una "turba" de gent ordinària. Però aquesta gent ordinària va fer obrir les portes de la ciutat a Bru de Cardona, i va enfilear el carrer major seguint les seves passes: en altres paraules, la decisiva intervenció de la pleb sembla haver consistit en escollir entre ciutadans "visibles", posant-se al darrera dels qui s'havien decidit per fi a favor de Felip V en contra dels més prudents o pusil.lànims. Després serien altre cop els de fur militar, i els aspirants a ser-ho, els qui formarien l'oficialitat del regiment de Cervera, i no pas "gent ordinària". Els sis-cents setanta-cinc cerverins que marxaren a Lleida el 1712 -d'una població d'uns dos mil-, considerant-se víctimes probables de la repressió austriacista, ho feren seguint Josep Corts i els altres paers portant els símbols de la ciutat amb ells. La divisió inicial de parers entre l'oligarquia benestant havia servit, al cap i a la fi, per facilitar la continuïtat de la seva hegemonia (i l'objectiu més probable de la Junta hauria estat vetllar per aquesta hegemonia evitant portar la divisió massa lluny).

L'esquinçament produït públicament a Cervera en l'immediata postguerra del conflicte successori, entre el sector plebeu articulat pels gremis de pagesos i menestrals d'una banda i els nous regidors perpetus, la noblesa, els col·legis d'"artistes" i l'Església de l'altra, podem definir-lo, per tant, com una crisi d'aquella hegemonia. Rebre de cop la petita noblesa i l'èlite dels "arts liberals" el monopoli absolut del poder local per obra de la Nova Planta, sense intervenció possible en la direcció de la ciutat per part del comú dels veïns, va suposar trencar violentament les bases del consens comunitari interclassista que legititava l'actuació -o la capacitat de "conducció"- de l'antiga paeria. El nou règim municipal, definitivament aristocratitzat per la seva composició i tirànic en les seves relacions amb els governants, haurà d'enfrontar la ferma resistència de la majoria plebea de la ciutat, la qual, malgrat restar privada d'instruments legals d'actuació política, respondrà incansablement a la voluntat dels poderosos practicant el mateix tipus d'estrategia reialista que havia caracteritzat anteriorment la trajectòria multiseccular de la comunitat, vindicant-ne l'autèntica representació.

7. Privilegis locals i absolutisme: fer pagar els aprofitats amb la mateixa moneda.

El primer enfrontament dels veïns de Cervera amb les autoritats locals, a conseqüència de l'aplicació del decret de Nova Planta, va produir-se el 1718 mateix, quan tot just acabaven de jurar els seus càrrecs els vuit regidors perpetus de nomena

ment reial. Fou una polèmica entorn al lliurament de comptes municipals, recollida en el llibre del cobrament de la quística d'aquells anys.

Els regidors consideraven vigent el privilegi concedit a la ciutat per Joan I el 1391, a fi i efecte d'impedir la situació que el cronista del Comú describia amb la dita "quentas viejas, riñas nuevas", pel qual només el racional que portava els comptes municipals tenia poder de fermar-los un cop lliurats pels paers (ara regidors), essent inapel·lable la seva decisió. L'argument era que, com tots els altres de la ciutat, havia estat confirmat aquell mateix any per Felip V.

Però la seva pròpia condició de regidors perpetus nomenats segons la normativa del decret de Nova Planta posava en entredit aquesta pretesa continuïtat. L'"ínfima pleb" estava disposada a fer pagar a les noves autoritats la defraudació de les seves esperances en la perpetuació del termini anual d'ocupació dels càrrecs del Comú, i amb la mateixa moneda (93):

"...al presente la cavilación de algunos particulares de la ínfima plebe an commobido a muchos del mismo genero, y esto con el fomento de algunos chismosos, an intentado pervertir la buena orden y armonia con que siempre se à governado el Comun de esta Ciudad; an acudido a ministros superiores con pretextos infamatorios tan desnudos de verdad como vestidos de malicia, para que manden à los Regidores la repetición de Quentas, que haze 25 años y estan definidas y passadas en cosa juzgada y transacta, y successivamente las de los demás años..."

La malfiança popular envers els comptes municipals podia venir d'abans, com indica la intenció de revisar fins a vint-i-cinc anys enrera els comptes passats. Però la qüestió de fons era, ben clarament, l'intent de la pleb d'encaixar la derogació de privilegis tradicionals per la Nova Planta borbònica, que suposava perdre els darrers instruments de refrenar la corrupció del poder local, tirant pel mateix cantó. ¿No eren els "ministres superiors" de l'administració reial els únics a qui havien de respondre els nous regidors? Doncs els plebeus s'hi adreçaven directament tot considerant igualment suprimit aquell privilegi que sostreia el control dels comptes comunals a d'altre que el racional.

No en va l'autor de la nota explicativa del Llibre de la Quístia admetia la "subtileza" d'aquest "maliciós" contraatac, i prenia bona cura en recordar que el privilegi de 1392, a més de suposar una "práctica inconclusa de 326 años", seguia vigent malgrat la Nova Planta de govern:

"Para desvanecer esta sutil, maliciosa y mal fundada pretensión... teniendo presente el Rey los,.. servicios de esta Ciudad ..., al tiempo de introducir la nueva Planta de Gobierno fue servido hazer comission al excmo. señor don Diego Alarcón Intendente General de sus Reales exercitos para... poner en possession de su empleo à los Regidores nuevamente nombrados por su Magestad; quien cumpliendo con la instrucción que le fue comunicada, no quiso admitirles à la possession del empleo sin que antes tuviesen prestado el juramento de que observarían los Privilegios, usos y costumbres que tenia la Ciudad..."

En conseqüència, concloïa el relator, els regidors no podien contravenir aquell privilegi cedint a l'escomesa plebea sense esdevenir perjurs, i havia de restar així vigent "lo que tantos siglos se avia practicado..." Aquest cop la voluntat reial havia servit als de dalt per desbaratar la força de la "cavil.lació" i la maldiença organitzades dels de baix.

Però l'afer no es tancaria pas aquí. El triomf inicial de la despectiva prepotència dels regidors no desanimaria la tenacitat plebea. Ans al contrari, la revisió de comptes seria un dels punts principals de la taula reivindicativa dels gremis de la ciutat que encapçalaria la protesta dels veïns contra el corrupte Ajuntament borbònic.

L'episodi mostra amb una reveladora simplicitat com els antics privilegis eren sovint una eina de dos talls: útils per a la defensa de tota la comunitat enfront instàncies de poder d'àmbit superior, servien també els interessos de classe dels qui detentaven el poder a l'interior de la comunitat. Quan esclataven els antagonismes acumulats al seu si, els privilegis esdevenien trinxeres ocupades pels dos fronts en lluita. Aferant-se els poderosos als que més els afavorien, no podien llavors situar la legitimació del privilegi en qüestió en la voluntat col.lectiva dels que protestaven per sota seu, i havien de recórrer a la sanció que venia de més amunt. En absència d'una estratègia d'aliances inter-comunitàries "horitzontals" del poble menut, l'únic recurs del comú dels veïns era apel.lar a aquella sanció superior. El rei en resultava erigit en jutge de les dissensions internes de la comunitat.

Aquest joc d'equilibris polític-socials havia de tenir

una considerable importància en la progressió històrica de l'absolutisme. El rei podia recolzar ara uns, ara els altres, explotant els antagonismes de classe per penetrar en les cèl·lules comunitàries locals i anar desmuntant la protecció jurídica fornida pels privilegis apilats en uns altres temps, quan la monarquia encara era molt feble, i, per créixer, s'havia vist obligada a concedir-los.

Interessant a l'absolutisme escombrar tota mena de privilegis locals, cal tenir present que entre les seves primeres prioritats es comptava l'aliança amb els senyors, els privilegiats i els benestants; si, circumstancialment, els poderosos d'una localitat es parapetaven darrera un privilegi, lluitant contra intencions fiscalitzadores dels de baix, el monarca podia perfectament donar-los la raó, a ells i al seu antic privilegi. La lliçó és clara: guardem-nos d'identificar directament, passant per alt les fissures de classe i les pluriformes dimensions de tota tradició, la defensa de privilegis tradicionals amb la voluntat col·lectiva de tot un poble.

8. Qui ha de costejar el balafiu cortesà? El gest arbitral, o el rei sobre tot.

No sempre la sentència del rei, en tant que àrbitre dels conflictes interns de Cervera, afavoriria nítidament les autoritats locals. Si l'"ínfima pleb" recelava d'una administració municipal suspecte de dilapidar indegudament els béns dels cerve-rins, no és d'estranyar que malfiés encara més de la delegació del Comú instal·lada per les mateixes dates a la llunyana

Cort de Madrid.

Segons el llavors paer Josep Corts, hauria estat el secretari del rei en persona, don Josep Grimaldi, qui per indicació del monarca hauria escrit als paers quan encara eren a Lleida, demanant-los la tramesa d'un procurador general amb amplis poders per tractar del premi exemplar a la fidelitat de la ciutat. (94)

Frederic Vila Bartolí desautoritzava el testimoni de Corts referent a la iniciativa de Grimaldi, basant-se en l'acord adoptat pel Consell de Cervera el 25 de juliol del 1713, un cop retornats paers i consellers a la ciutat. L'acta d'aquest consell sembla redactada en els termes propis d'una proposta projectada a Cervera mateix estant, malgrat parlar-se de certs "antecedents" que ja es tenien sobre el particular. (95)

En qualsevol cas fou el Consell de Vint-i-quatrena qui, en la deguda forma segons el règim municipal anterior a la Nova Planta, va nomenar la ja citada "ambaixada" integrada pel doctor Antoni Ganyet i el seu assessor, el també doctor Josep Roca, als quals s'uniria a Saragossa mossèn Josep Torranova per introduir-los millor en l'intricat món de la Cort. (96)

Portarien amb ells el famós memorial secret de gràcies a demanar, amb instruccions força detallades sobre els procediments necessaris per franquejar-se portes: cuites de xocolata, caixes de dolços de Portugal, arroves de vi de Peralta, torrons de Girona, tabac fi, corbates i puntes delicades, sedes finíssimes, galls d'indi, arnesos guarnits d'argent, copes i calzes daurats de filigrana... Ens diu Duran i Sanpere que

"Les cartes dels síndics que de Madrid es tant trameteren als paers de Cervera, i més que res, la relació de les despeses fetes, ens il·luminen els camins que els síndics seguirien, els palaus on trucaren, les avançades que feren, els presents que repartiren i el tracte principesc que es donaren i que sovint devia desorientar, vist de la cort estant, sobre la veritable importància i els vertaders mèrits de la llunyana població de Cervera."

El total d'aquestes despeses estaria també a l'alçada de les pretensions del doctor Ganyet i acompanyants: 20.044 lliures, 17 sous i 12 diners, quantitat tan al·lucinant com l'"ambaixada" mateixa, sufragada per un Comú endeutat fins les orelles i uns habitants havent-se de refer de les destrosses de la guerra. Ens ajuden a situar aquestes vint mil conspiques lliures, les 6.427 i 5.750 ingressades pel Comú el 1718 i 1719 respectivament, sense descomptar les tres mil ja empenyorades amb la concòrdia demanada a Felip V (que eren probablement més, per altres concòrdies i segrests de rendes anteriors). (97)

Entretant, els mateixos llibres de comptes municipals es fan ressó de l'estat de misèria en què es trobava la ciutat:

"Por ocasión de la pobreza de los Naturales causadas de los estragos padeció la Ciudad en los tiempos de los disturbios anteriores, por los continuos saqueos, dirucion de las casas, tala del término, disercion de la propia Patria, y haver perecido muchos dexando huerfanos a sus hijos, fue corta la cantidad que se cobro...; y no havien do hallað colector para recaudar los productos de la Quistia por lo dificil de la cobranza..., les fue preciso (als regidors

i oficials del Comú, E. T.) aplicarse à esta mecanica, nombrando un Depositario..."

Per als "ambaixadors" mateixos la despesa hauria valgut la pena: Antoni Ganyet aconseguiria els nomenaments de secretari perpetu de la Universitat i escrivà de càmera de la Reial Audiència; el doctor Josep Roca seria degà del capítol de Solsona. (98) Potser també per a l'èlite benestant que havia compost la Junta de ciutadans "visibles" en els temps d'emergència, i de la qual aquesta ambaixada sembla haver estat una mena de prolongació. El comú dels veïns no reconeixeria, en canvi, com a seus els interessos servits amb les intrigues i els devesalls principescs fets en nom de la ciutat i amb cabdals del Comú.

En el decurs de la guerra Cervera havia "socorregut" (que diria el Llibre de la Quístia) les tropes filipistes amb mil sis-cents quarteres de cereals per valor de 11.231,5 lliures. El gra l'havien subministrat "diferentes particulares de la Ciudad, dandoles los Assentistas sus vales." (99) Els vals serien entregats al doctor Ganyet quan va partir com a diputat cap a Madrid, i de seguida els assentadors de don Antonio de Sartine van satisfer-los puntualment.

Ara bé, segons el redactor de la nota en el Llibre de la Quístia,

"Este producto lo consumieron los Diputados en la Corte en los años residieron en ella por diferentes negocios concernientes al bien publico de la Ciudad, como parece de las Quantas que presentó el referido Doctor Antonio Ganyet..."

No deuria, però, ser la mateixa l'opinió dels ceriverins

directament interessants, els quals,

"...sabiendo que se havia cobrado en Madrid el valor de los Granos... clamavan para la satisfacción..."

El desenllaç de l'afer, lacònicament exposat, demostra que els de baix no deixaven que se'ls rifessin tan fàcilment en nom del "bé públic":

"...la Ciudad no tenia medios: acudieron aquellos a la Real Audiencia pidiendo en justicia la satisfacción, con lo que fue preciso satisfacer aquellos caudales..."

Altre cop es repeteix la situació: en els seus conflictes amb les autoritats locals el poble menut sabia desempallegar-se amb eficàcia acudint directament als de "més amunt". L'èxit inicial obtingut pels regidors perpetus acabats d'estrenar va resultar de seguida deslluït per aquesta rèplica plebea.

L'aliança de tota la comunitat urbana amb el rei tenia, de Cervera estant, dues cares: les autoritats locals cercaven servir-se'n per reforçar el seu paper i legitimar-lo davant els veïns; però els de baix sabien ensems fer-ne ús per controlar aquestes autoritats i obligar-les a tenir cura també de llurs interessos. Certs antagonismes interns a una comunitat podien estrènyer, en lloc de debilitar-la, l'aliança comuna. Cada grup prenia bona cura dels seus interessos i el rei -s'esperava- vetllaria pels de tots.

Quan les demandes plebeas no eren del tot oposades a les intencions del poder absolutista, la monarquia podia de vegades satisfer-les, encara que això suposés descontentar aparentment els mateixos a qui s'havia entregat en exclusiva el govern

local i constituïen, per tant, la base de la piràmide absolutista. Aquets gests "arbitrals" servirien per reforçar el control jeràrquic del propi aparell de poder des de les instàncies superiors, disciplinant la cadena de comandament. Resultaven, a més, molt profitoses en el terreny de la teatralitat política per enfortir el mite reialista, tirant llenya al foc de la fe popular en la paternal bonhomia del monarca.

Amb aquest joc a tres bandes els tenidors de vals de Cervera aconseguïen l'exempció de la quístia corresponent a l'any 1721 i següents, fins a cobrir tot allò que els pertocava cobrar. Fou un revés pels novells regidors de la Nova Planta. Però tampoc aquesta primera victòria dels seus conveïns no privilegiats serviria a la llarga per molt més que encoratjar les ganes de bellugar-se els plebeus. L'avís no moderaria gaire el sentit de patrimonialitat dels regidors en l'ocupació de llurs càrrecs perpetus, ni amainaria els afanys de lucrar-se'n.

A partir d'aquestes esbatussades inicials l'hostilitat mútua, i el vigilant ataüllament dels plebeus sobre les autoritats, anirien en augment, malgrat restar privat el poble menut de medis legals d'actuació. Un seguit de contenciosos paral·lels, i l'arrogant engalliment dels regidors, ben emparats pels corregidors, anaren engreixant la rancúnia popular. No fou una ràbia cega: els veïns de Cervera van saber organitzar-se i pledejar tossudament contra el nou Ajuntament borbònic, servint-se de les lliçons ben apreses de la tradicional estratègia reialista practicada per la ciutat. El mateix mite reialista popular amb què legitimarien una lluita francament il·legal però capaç, per la seva inesperada i audaç empenta, de sor

prendre i desconcertar temporalment l'administració absolutista de Felip V. Una escletxa oberta per la perseverança plebea acabaria fent saltar la guspira que encendria l'avalot del 1743.

"VISCA EL REI I LES CALCES D'ESTOPA!" ELS GREMIS DE CERVERA
CONTRA L'AJUNTAMENT BORBÒNIC

1. El set-cents: ¿un segle tranquil?
2. Els gremis després de la Nova Planta. ¿Un instrument del nou ordre?
3. El combat a les quintes i la confederació gremial.
4. Gremi de la Bona Voluntat, malevolència dels regidors.
5. L'avalot de 1743.
6. ¿Qui era el provocador? Repressió del Corregidor i desconcert de l'administració central.
7. La lluita continua: prou regidors vitalicis!
8. Acusacions de corrupció.
9. Fiscalitat municipal i desobediència civil.
10. Per l'orni als nous reclutaments.
11. Botiflers d'avui i d'ahir.
12. ¿Qui mana aquí?
13. Els molts però poc visibles capdavanters de la pleb.
14. La lògica absolutista en la resolució del conflicte.
15. Passar comptes, però ¿a on?
16. Per integrar la protesta: procuradors, diputats del comú, síndics personers.
17. Tornem-hi a ser. El memorial de 1768.
18. La Junta de Propis i els regidors en el darrer quart del segle (o la baralla de mai acabar).

1. El set-cents: ¿un segle tranquil?

La historiografia catalanista conservadora pateix d'una ambigua duplicitat soterrada a l'hora de fer balanç d'un segle XVIII que -en paraules de Pierre Vilar- sempre l'ha embarassat: "la centúria s'obre amb la supressió de tota autonomia catalana i es clou amb una decidida participació dels catalans en la defensa d'Espanya contra Napoleó, mentre l'interval es caracteritza per un rotund desenvolupament demogràfic i econòmic del Principat..." (1)

El seu màxim representant, Ferran Soldevila, després dels ressentits retrets de rigor per la creu de la submissió política procedeix a ensenyar la cara més riallera d'un creixement econòmic que havia de comportar "l'articulació de l'economia catalana amb l'espanyola". Hom admet tàcitament l'acomodació política en el nou règim borbònic dels beneficiaris d'aquell creixement, però la qüestió s'arrecera públicament i s'evita fer-ne esment fins arribar a l'"exel.lent, no genial, però ple de bon seny" Carles III. (2)

Més que d'una disculpa es tracta d'una mena de complicitat condescendent que fa l'ullet a una consigna ben familiar al catalanisme conservador, sobretot en temps de repressió política: anar per feina a fer país. Hom no s'oblida -es cert- d'en Carrasclat i els seus guerrillers del Priorat. Fins i tot se'l converteix en un heroi romàntic prematur, replet de la bona fe dels carboners, que ofereix, ell tot sol, el vivificador contrapunt de l'"instint racial irredentista" (l'expressió és de Josep Iglésies). (3)

L'exemple de Pere Joan Barceló serveix a Soldevila per donar una merescuda estirada d'orelles a l'esperit de submissió dels catalans set-centistes que, segons la seva apreciació, van col.laborar per activa i per passiva en l'obra de la seva pròpia "desnacionalització". Però, al cap i a la fi, l'"instint racial" d'en Carrasclet era massa instintiu i irreflexiu. Li mancava el seny que corresponia als signes dels nous temps. (4)

Ha estat Soldevila qui més ha arrodonit el pas crucial de la creu -la política- a la cara -l'economia- del segle XVIII català, mitjançant un recurs molt característic a la dialèctica de la negació històrica de la negació:

"Tot Catalunya (una expressió molt freqüent en ell, E.T.) anava endinsant-se en la vida de submissió i desnacionalització. (...) Per a gairebé tothom, el règim de la submissió, malgrat que pugui aparèixer com a imperfecte, és ja un règim normal. (...) Observem..., com tot això, malgrat els seus defectes greus, va lligant més i més Catalunya a la resta d'Espanya. I el mateix s'esdevé, però amb més d'encert i amb una reacció de prosperitat, en l'ordre econòmic..."

De la clatellada política al pacient formigueig econòmic. Els fruits d'aquesta llavor -la "renaixença industrial catalana", el comerç ultramarí, la penetració mercantil a Espanya- seran la clau de volta de la inversió dialèctica:

"Catalunya, políticament enfonsada, nacionalment desfeta, serà apelmaçada i refeta pel treball".

Arribada la saó ja no cal escatimar lloances als borbons:

"Carles i els seus ministres havien sabut comprendre allò que, en els nostres temps, molts espanyols no han acabat encara de capir: que l'Estat espanyol necessita d'una Catalunya pròspera i rica".

Perquè, al capdavant, tot fou en profit del destí inexorable de la "doble acció", la negació de la negació:

"...tot aquest conjunt de fets que, favorables o desfavorables a la prosperitat de Catalunya, contribuïen, amb més o menys d'intensitat, a la seva desnacionalització, conspiraven alhora, paradoxalment, de cara al futur, i potser amb no menor eficàcia, a la preparació del seu ressorgiment nacional".

De l'economia, novament a la política. Les relacions amb l'imperi espanyol faran palesa "la inferioritat o endarreriment de les altres contrades hispàniques", i aquesta constatació de superioritat faria renèixer en "el cos de Catalunya" (a la dialèctica sempre li escauen símls biològics) els anhels d'intervenció i direcció d'una Espanya a la que estava lligat com a "una còrpora inerta que li pesava i li feia impossible l'àgil desplegament de la seva força". (5)

L'empenta econòmica burgesa, l'"anar per feina", obraria el miracle "paradoxal" de fer brollar un nou "esforç per l'hegemonia" (com el 1705-14) de més d'un segle d'"esforç per a esdevenir província". Es tracta d'un veritable paradigma interpretatiu prevalent en la historiografia catalana del que se'n deriva una conseqüència ineludible per a la història social i política del set-cents: si "tot Catalunya" va aplicar-se disci

plinadament a promoure la seva riquesa material, acceptant tàcitament o col.laborant activament amb el nou règim absolutista, el segle XVIII català devia ser un segle tranquil. El propi Joan Mercader es mou en certs moments en l'àrea d'aquest tòpic (6):

"El canvi de rumb, la solució de continuïtat, que és clara i tallant en el desenvolupament de les institucions públiques, no ens és oferta d'una manera perceptible en el decurs de la vida quotidiana del país; al contrari, les possibilitats intrínseques de l'individu i de la societat trobaran en aquesta Catalunya del segle XVIII un clima òptim per a un meravellós desplegament i, en esferes diverses, al marge del governament oficial".

Potser caldria precisar una mica més quins "individus" i quina mena de societat trobaran en el set-cents un "meravellós clima" per desplegar-se. Però, a més, Mercader oblida en aquest pas que les institucions públiques i la vida política també eren locals i, si més no en aquest nivell, afectaven ben properament la quotidianitat dels catalans del segle XVIII. On més falseja la història aquest paradigma dialèctic del catalanisme polític és, justament, en la reducció de "tot Catalunya", "tots els catalans", a la particular trajectòria secular de les classes privilegiades i burgeses. La mateixa assimilació, al cap i a la fi, que en els mites diacrònics sobre la guerra de Successió.

Una de dos: o ens decidim a qüestionar d'arrel aquest segon mite de la quietud set-centista catalana, o el cas de Cer

vera -i la de força altres llocs, és d'esperar- ens tornarà a semblar una anomalia històrica. (7)

2. Els gremis després de la Nova Planta ¿Un instrument del nou ordre?

La sèrie d'esdeveniments que desencadenaran l'avalot plebeu de Cervera del 1743, i la tenaç resistència posterior del veïnat d'aquesta ciutat, contradiuen les idees tradicionals sobre els gremis, la quietud social i les relacions entre filipisme i conformisme polític en el règim borbònic del primers dos terços del set-cents. Són un exemple més, però força rellevant, de la revisió escomesa per Josep Mª Torras i Ribé de la imatge encara general d'una societat catalana conformada o conformista, però tranquil·la políticament durant el pròsper segle XVIII. (8)

No es tracta de posar en qüestió l'acomodament generalitzat de les classes dirigents tradicionals del Principat en el marc de la nova administració absolutista, un cop reconciliats els dos monarques rivals en el contenciós successori, promulgada l'amnistia i ofegats els darrers intents de resistència.

(9) Tampoc cal impugnar la satisfacció en l'ordre polític que Pierre Vilar ha atribuït a la "nova" burgesia que es desenvolupa parà amb el creixement de la centúria. (10) N'hi ha prou amb no fer extensiva al conjunt de la població catalana aquesta conformació de les classes superiors que tant contrasta amb les actituds dels mateixos grups socials un segle abans i després. (11)

Es tracta, simplement, d'evitar concloure, com si fos una mateixa la història de dalt o baix estant, que "la imposició política de Felip V acabà, d'una manera o altra, per amotllar-se, ben avançat el segle XVIII, amb els delers autèntics de la Catalunya que anava ressorgint". (12) La qual cosa comporta, també, l'esclariment de quina "Catalunya" ressorgia, i quins eren aquells "autèntics delers". No deixa de sorprendre, a primer cop d'ull, que la fidelíssima Cervera torni a ser, en aquest punt, un exemple en contra.

Si la posta en marxa del nou govern municipal atrauria la fidelitat de poderosos i privilegiats amb els seus abellidors càrrecs vitalicis, no es faria pas, i pel mateix motiu, sense contestació de baix. La protesta aniria adreçada en molts casos contra aquests regidors perpetus. Però, malgrat la limitació del seu àmbit local, era una veritable lluita contra l'absolutisme: car, havent-se suprimit les institucions tradicionals de govern del Principat, la piràmide del poder absolut passava ara a sostenir-se en els ajuntaments, convertits en mes cèl.lules administratives sota control exclusiu dels Corregidors, l'Audiència i el Consell de Castella. (13)

I aquesta mateixa entrega en exclusiva del govern local a uns estaments privilegiats que els patrimonialitzaven suposava privar els plebeus d'instruments legals de fer-se valer. Amb gairebé una única excepció, pel que fa a les petites poblacions preindustrials de l'interior: els gremis o confraries de pagesos i menestrals. (14)

Amb el decret de Nova Planta els gremis o confraries restarien també sota control del Corregidor, sense l'aprovació

del qual, i l'assistència de l'agutzil, no es podien reunir. Teòricament eren privats així de qualsevol funció política. Però de la norma al fet hi ha un bon tros.

El conservadurisme que de vegades s'atribueix als gremis, en tots els ordres és un tòpic que cal revisar. A les petites viles o ciutats amb mercats d'àmbit comarcal, dominats per la demanda pagesa, el seu paper mantenia encara, en el terreny econòmic, la finalitat primigènica de defensar la petita producció familiar. On encara no s'havia desenvolupat amb força el capital mercantil, les reglamentacions corporatives cercaven adaptar l'oferta a una demanda que no podia experimentar un creixement ràpid i sostingut, garantint la viabilitat econòmica de cada obrador independent. En rigor, només poden ser imputats de "retardataris" si paral·lelament existia un desenvolupament de noves formes de producció capitalista que retardar. L'absència d'aquestes cal cercar-la, altrament, en les relacions socials que determinaven la rigidesa estructural de la demanda a la qual els gremis, com a instrument de defensa del petit productor independent, tractaven d'adaptar-se. (15)

En el terreny social i polític és encara més insostenible una imatge general dels gremis set-centistes convertits arreu en "instruments d'ordre i seguretat" al servei de les autoritats. Aquesta distorsió només s'ha pogut generar per la superposició de dos vicis recurrents en la historiografia de la societat i les institucions: confondre les realitats socials amb les normes i les intencions dels governants i legisladors, d'una banda; i generalitzar pel conjunt de Catalunya la particular situació de la seva capital. (16)

Malgrat la intervenció política i policial a què seran sotmesos pel poder governatiu, els gremis i les confraries de les viles i ciutats més petites i allunyades dels centres d'activació del creixement capitalista, no solament mantindran el seu caràcter d'organs de representació d'interessos col·lectius, sinó que la seva vessant política a l'interior de la comunitat s'accentuarà molt més en esdevenir els darrers instruments a què podien recórrer els pagesos, menestrals i plebeus en general, un cop privats d'altres formes de control de la gestió del Comú.

La condició de procuradors col·lectius dels afers públics de grups socials caracteritzats dintre una comunitat local es mostra, en el cas de Cervera, per exemple en la confraria sota invocació de l'àngel custodi: era pròpia teòricament dels forasters amb béns o interessos específics a dintre la ciutat, però de fet hi trobem aplegats menestrals d'oficis massa poc nombrosos per tenir gremi propi, massa poc afins amb d'altres per poder-ne compartir un -perruquers, manescals, vidriers...-, junta ment amb revenedors, jornalers i fins i tot pagesos.

És a dir, un autèntic calaix de sastre que resulta intel·ligible a menys que el considerem des de la vessant de la representació comunitària: servia per evitar que hi hagués qui no tingués gremi per defensar-lo, si l'havia de menester. La confraria de l'àngel custodi jugarà en les lluites plebeas de Cervera, tot al llarg del segle, un paper tant actiu com qualsevol altre gremi. D'altra banda, la pluralitat i mobilitat d'oficis que comportava no era un tret exclusiu només d'aquest aplegament dels "desamparats", sinó una característica força

general curiosament anàloga als partits polítics de la societat civil a l'era burgesa.

El mateix es pot dir del gremi cerverí de fadrins, sota invocació de Sant Ramon de Penyafort. La condició de fadrinterns dels seus membres presentava un cert caràcter "horitzontal" sota el punt de vista de l'edat i el procés de reproducció social. A la vegada comportava una segmentació "vertical" del cantó de classe i de gènere: per a cada interessat era una comunió transitòria amb altres fadrins, fins que es casava i esdevenia mestre. Entre els seus capitans hi trobem fills de pagesos, de jornalers, de corders o teixidors, barrejats per exemple amb els de doctors en medicina. (17) Però malgrat aquesta renovació més ràpida dels seus agremiats, la confraria de Sant Ramon de Penyafort articulava socialment els interessos específics d'una part ben caracteritzada de la comunitat local: els dels joves solters.

De la banda oposada són també exemples ben clars de la funció de les confraries com a grups de pressió de determinades capes socials, la de Sant Nicolau -que reunia una part del clero parroquial (18)- o altres com la del Sant Esperit, mancades de tota relació específica amb l'exercici d'un ofici, el caire "purament religiós" de les quals amagava de fet el seu caràcter de poders en la penombra que connectaven interessos privats amb l'aparell eclesiàstic i el govern local. (19)

Els gremis i les confraries no servien, doncs, únicament les estretes mires dels mestres d'un ofici. Eren, també, instruments de conformació i expressió d'"opinió pública", defensors d'aspiracions de classe i d'estament plebeu no privile-

giat, capaces d'articular la protesta de la "multitud" a les viles i ciutats preindustrials. (20) Si cada gremi aïllat tenia a diferenciar-se dels altres per divisions verticals d'ocupació, la unió de tots en una tasca col·lectiva comuna transcendia aquelles barreres i aplegava solidaritats horitzontals: com a consumidors, pagadors d'impostos, ciutadans gaudidors d'un determinat privilegi conculcat, plebeus exclosos d'altra mena de privilegis estamentals, i opositors a un mateix poder hostil, propugnaven conjuntament aspiracions de classe en el marc de la cultura política tradicional de la plebs urbana. (21)

Confederats en l'acció els gremis sustentaven llavors, i vindicaven orgànicament, un conjunt de nocions sobre el bé públic i els afers comunitaris: és a dir, sobre la política. Entenent la política en una acceptió molt ampla de la paraula que integrava en una mateixa les seves experiències com a productors i consumidors, vassalls de sa magestad i pagadors d'impostos, feligresos i ciutadans. (22)

El segle XVII hi havia a Cervera sis confraries lligades a oficis mestrals, a més de les ja esmentades de l'àngel custodi i dels mecans de Sant Ramon de Penyafort. Eren la de Sant Andreu, dels pagesos; de l'arcàngel, Sant Miquel, dels sabaters; de Sant Joan, d'espardenyers i soguers; de Sant Llorenç, dels teixidors; de Santa Magdalena, dels sastres; i de Sant Joan i Sant Eloi, que agrupava fusters, ferrers, mestres de cases, boters, calderers, terrissaires i altres. (23)

Cap d'aquells gremis tenia casa ni oficina pròpies, ni cap altra mena de béns comuns. Cada mestre treballava en e.

seu obrador amb les seves eines. (24) Els consells de la confraria es celebraven a cases particulars o en esglésies. Tots prengueren part solidàriament en la llarga pugna comuna contra l'Ajuntament i el corregidor de Cervera -és a dir, el poder absolutista a la ciutat-, a diferència dels col·legis de professionals o "artistes", que eren tres: confiters i cerers, apotecaris i cirurgians, notaris i escriptors. (25)

3. El combat a les quintes i la confederació gremial.

Trenta anys abans de l'avalot de les quintes de 1773 a Barcelona (26) ja n'havia tingut lloc un a Cervera pel mateix motiu. L'inici del conflicte amb les quintes es remunta en aquesta població a la implantació del nou règim borbònic, i es localitza a l'entorn de l'antic privilegi atorgat el 1720 com a premi per la seva fidelitat al rei guanyador del conflicte successori. Encara no acabada la guerra, el Comú anterior a la Nova Planta ja havia demanat franquesa perpètua d'allotjaments militars, sagatges i quintes; però seguint el consell de la Reial Audiència, el privilegi finalment concedit per Felip V va limitar-se a estendre a Cervera la mateixa exempció d'allotjaments i sagatges regulars prèviament concedida a les poblacions també filipistes de Centelles, Tagamanent i Aiguafreda. (27)

Això va suposar als veïns prebeus de la ciutat i aver de concórrer a les quintes, aquella nova servitud de . era also . artista més temuda encara que la civil, de la que restaven ex empts per raó del seu grau tots els privilegiats. Per evitar

que el sorteig se'ls emportés joves aprenents, fadrins i mossos, els gremis acostumaven a preferir pagar de la butxaca de tots els mestres uns mercenaris que en el segle XVIII cobraven salaris inferiors al d'un jornal·ler. El compromís col·lectiu solidari dels gremis davant les lleves militars va convertir-se en una tasca assistencial d'entre les assumides habitualment per les confraries de menestrals, i precedí el recurs individual dels acabalats a la commutació en diners del servei militar obligatori implantat en el vuit-cents. (28)

Entre els papers dels gremis de Cervera he trobat un memorial de 1734 del cost de la lleva d'aquell any (29), consistent en una relació de les despeses de llogar homes i cavalleries, i transportar-los al destí, que sumaven 285,5 lliures, i dues llistes més: la de deu gremis i col·legis que s'havien de repartir la suma, i una altra de veïns exempts "por Ydalguía y otras causas". (30)

Segons acusacions de posteriors memorials de greuges dels plebeus, hi deuria haver una fricció constant entre els gremis i l'Ajuntament per veure qui havia d'aportar els homes de la lleva o pagar les despeses d'evitar el sorteig. En el que signaven el febrer de 1744 "Los Capitanes de los Gremios, el Comun y Particulares Vecinos de la fidelíssima Ciudad de Cervera" deia que (31)

"...sin embargo de que por Real Privilegio de V. Magd. gozaban la exemption de Quintas, Bagages y Alojamientos, en quantas ocasiones se han ofrecido no ha tenido cumplimiento, ni observancia alguna, y atropellando los Regidores a los Vecinos, convertian en sus

interesses la Real Gracia; disposiendo que los Vecinos, y la Juventud de la Ciudad, con pretexto de comprar soldados, contribu_{yan} con diez reales de vellon cada Vecino, y veinte reales cada uno de los Jovenes, cuya crecida suma convertían en sus Usos, haciendo grangería de dicho Real Privilegio."

Els regidors replicarien que mai no havien gaudit els veïns no privilegiats de la ciutat de veritables exempcions als serveis militars, sino únicament de parcials alleujaments:

"...a la ciudad nunca le ha con_{st}ado, ni ha tenido la menor noticia de ellas, de ma_{ne}ra que en todas quantas Quintas se han practicado en este Principado se han execu_tado en ella y su partido por las ordenes de los Intendentes..."

Segons l'Ajuntament només se'ls havia enfranquit del ser_{ve}i d'allotjament i trànsits de tropes per l'ordre del Marqués de Risbourg comunicada el 1720; i encara deuria ser de dubtosa interpretació, car va motivar una declaració expressa del rei de 1729 ratificant-la, dos anys després de la quinta practicada el vint-i-set. (32)

La Real Audiència avararia aquesta versió en la seva res_{pos}ta a la consulta del Consell de Castella motivada per la guerra de memorials endegada pels gremis de Cervera, tot i de_{clar}ar-se mancada d'informació per desmentir o confirmar el càrrec d'haver els regidors aprofitat les quintes per lucrarse a costa dels veïns. (33):

"...el Corregidor y el Ayuntamiento de Cervera avian procedido en el asunto de

Quintas... arreglados a las Ordenes que se le comunicaron por la Intendencia General de esta Provincia y... la razon... conciste en que dicha ciudad, y sus vezinos, no tenian...algun Privilegio especial que los eximiese..., comprehendido assi que la confirmacion general de sus Privilegios Concedida por V. Magd... devia entenderse de los que especialmente estavan concedidos, sin que de otra manera pueda perjudicarse en esta parte vuestra suprema regalia y los intereses de Vuestro Real Patrimonio expressamente exceptuados en la mencionada Real Confirmacion, ni menos de reconozerse aver avido... contravencion alguna al dicho general Privilegio, ni aun al especial ... de la prestacion de Alojamientos y Contribucion de Bagages. No al primero, porque aunque es verdad que dichos Vezinos se hallan eximidos de Alojamientos fijos..., no lo han estado de los de transito, segun consta de diferentes ordenes de los Capitanes Generales deste Principado comunicadas al Ayuntamiento de dicha Ciudad. ., y no al segundo porque parece que no deve entenderse comprehendidas en su exemption los Alojamientos de Transito y Casuales, y menos los Bagages que la Casual Urgencia haga precisos para los soldados..., pues lo contrario antes que privilegiados, constituiria a los de Cervera enemigos de Vuestro real servicio..."

Tanta casàndula deixava en paper mullat un privilegi que els de baix semblaven veure a simbòlic o gairebé, un exercici de teatre polític per tenir contents i enganxats els de baix. Però els veïns de Cervera s'entestaven a entendre la cosa d'ú

na altra manera, considerant ~~ben~~ substantiu i tangible el privilegi reial, i insidiosa l'actuació de les autoritats que tot hora el contravenia.

La nova quinta de 1742 encendria la tensió acumulada amb les anteriors. A començaments de gener l'Ajuntament delibera va sobre el sorteig dels cinc soldats que tocaven a Cervera, Riber i Sedó. Decidiren els regidors cridar "los Mayordomos, Prohombres o Capitanes de los gremios, a fin de participarles si quieren sorteo o no, y en el caso de no, venga a su cargo el buscar los soldados..." (34) Reunits a la casa de la pae-ria els representants del col·legi d'apotecaris i cirurgians, de tots els gremis menestrals, dels fadrins i la confraria de l'àngel custodi, i el batlle dels llocs de Riber i Sedó, deci- diren "que no se hiciese sorteo, antes bien, ... cuydarian de buscar los dichos cinco soldados á expensas de dichas confrarias o gremios...", i lliurar-los a l'Ajuntament abans del quinze del mateix mes.

Però arribats al dinou no solament no havien entregat els homes, sino que la major part dels gremis comunicaren als regi- dors "que no quieren pagar cosa por el coste de dichos soldados ..." La compareixença a la sessió del pagès Francesc Cosí, i els fadrins Pere Trilla i Rafael Quintana, aconseguí l'obten- ció d'un nou plaç de tres dies, transcorreguts els quals el re- gidor degà don Bonaventura de Montaner diria als seus col·le- gues: "ya consta a V.S. la larga contempacion ha tenido este Ilustre Ayuntamiento a los gremios, y en menoscabo de ellos mismos, y a lo ofrecido por ellos..., unanimes han resuelto de no quieren pagar cosa por razon de soldados..." El 13 de gr-

ner procediren a sortejar els cinc soldats d'una llista de no ranta-nou sortejables, vint-i-tres de Cervera i els altres de Riber i Sedó, obtenint la dissort Francesc Porta, Magí Meler, Isidre Turull, Magí Farre i un tal "Bandereta". (35)

¿Per què van negar-se amb tanta obstinació els gremis a costejar soldats per evitar el sorteig? Ens ho explica la versió dels fets donada pels memorials plebeus (36):

"...sin embargo de que los Vecinos tenían comprados para soldados quatro Hombres... los Regidores... dispusieron con Varios Artes que se les despidiese; y despues precisaron á los Vecinos á que havian de salir de ellos los quatro Hombres, ó que Contribuyesse cada uno de ellos con diez reales, y cada uno de los Mozos de la ciudad con Veinte reales, a fin de buscar dichos Regidores los quatro Hombres para soldados..."

És a dir, segons els redactors de la demanda els regidors tractaren d'aprofitar l'avinentesa per fer tributar els veïns com en anteriors quintes, però desmuntant aquest cop la prevista defensa preparada pels gremis. En conseqüència,

"...atendiendo los Vecinos á la exorbitante cantidad no consintieron en ella. Por lo que sacaron quatro Jovenes y los condugeron atados á las Carueles hasta entregar los para su destino..."

La repressió com a visible mostra de la iniquitat dels poderosos, i la solidaritat espontània envers les seves víctimes, esperonaren la resposta de la pleb. El gremi dels fadrins, com a representant dels joves directament afectats per l'onerosa servitud de les quintes, fou el primer en començar a promoure

un recurs en defensa dels reclutats per la força, amparant-se en el privilegi que com a cerverins es creien gaudidors. El 24 de febrer de 1742 va celebrar consell el gremi de soguers i es pardenyers per deliberar entorn la proposta rebuda dels capitans de la confraria de Sant Ramon de Penyafort, que deia (37):

"Haventze... resolt per lo gremi... dels fadrins... acudir a sa... Real Magestat..., o a sos Reals Ministres pera implorar la gracia de declarar esta Ciutat per libre de Quinta, com se espera a vista dels molts y singulars favors de sa Real Grandesa se ha dignat ferli com a fidelissima, y a consolar los que de esta Ciutat per dita quinta foren presos, figuranse dit Gremi en estos Pasos los varios y precissos gastos se li offeriran per tenir esta diligencia, com té unicament mira al be Comu per lo present y esdevenidor, se ha esperansat dels demes Gremis que interesanse en ella facilitaràn esta determinació entran ab son auxili a costejar gastos per ditas diligencias de relevant importancia..."

Aprovada d'immediat la idea del recurs, els mestres de la confraria de Sant Roc procediren a escollir clavarí Baptista Quintana "per cobrar y rebler lo diner" que sigui menester per les gestions, i nomenar Francesc Mera i Josep Llobregat,

"...peraque estos se agregan ab las otras personas elegidoras y se elegiran dels demes gremis per a que tots junts determinen, executen y fassen tot lo Necessari acerca de las ditas cosas..."

D'aquesta senzilla forma assistim al naixement el 1742, en el consell d'una confraria perfectament legal i amb presència d'agutzil i notari, de encomunió o confederació dels gremis

de Cervera per menar, "en forma de Comú" i amb caixa de resistència i tot, la lluita de totes les classes plebeas contra la prepotència del govern local.

L'inici d'un recurs contra les quintes per via legal adreçat a l'administració reial no inhibiria ni moderaria la fermesa dels veïns en la desobediència a les ordres de les autoritats. Al contrari, els mateixos textos governatius es fan ressó, escandalitzats, de la desafiant actitud presa pels habitants plebeus de la ciutat decidits a no transigir en la més petita vulneració del privilegi que els havia estat concedit.

Un informe de l'Audiència titllant de "voluntària", "violenta" i oposada a les reials ordenances la pretensió dels gremis cerverins de lliurar-se de quintes, afegia que "en aquestes notables circumstàncies" el Corregidor va demanar un bagatge menor per a un soldat malalt a uns veïns de les cases de Vergós, situades en el terme de Cervera a la vall de l'Ondara. La resposta rebuda és prou eloqüent de l'encrespau estat d'ànim d'una pleb disposada a fer-se valer (38):

"...pues no solo se negaron á ello, sino que Francisco Cusi mayor y Joseph Mestre, llamado el Pansit, Procuradores de dichos Gremios, pasaron ha hazer formal requerimiento al Alguazil con el pretexto de sus privilegios, añadiendo que si no quería admitirle que lo hecnase á los Pies del Corregidor."

4. Gremi de la Bona Voluntat, malevolència dels Regidors.

Iniciada per dos objectius simultanis que trascendien es tretes mires d'ofici i propiciaven el recolzament de tots els plebeus -l'alliberament de quintes i una major equitat en el repartiment de la fiscalitat directa-, aquesta aliança dels gremis sembla materialitzar-se de primer en la coordinadora formada per representants de cada confraria. Però la delegació de poders en una mancomunitat gremial apareix també de bon principi relacionada amb un organisme més enigmàtic, sempre esmentat fugisserament i mai clarament identificable, que d'alguna manera estava al darrera de tot: l'anomenat Gremi de la Bona Voluntat.

¿Què fou realment el Gremi de la Bona Voluntat? ¿Era no més el nom amb què es coneixia la junta de portaveus de les confraries plebeas entre els veïns de la ciutat? Per la fascinació que produïa aquest rètol un xic misteriós, l'alarma que va suscitar en les autoritats la seva inconcreta i a la vegada omnipresent existència entre els avalotats confreres ceriverins, es diria que ens trobem davant alguna cosa més: ¿era una organització semiclandestina que es servia destrament de les confraries com a instruments legals per coordinar la lluita sense posar-se al descobert?

Ferò tampoc hi ha proves d'això. La nostra informació no més allarga fins on arribava la que tenia coetàniament el poder governatiu, que mai no va reeixir a demostrar l'existència d'un veritable nucli conspiratiu a qui incriminar d'associació il·legal i incitació a la subversió. És força versemblant que no hi hagués realment una organització clandestina paral·lela

als gremis com a tals, capaç de programar i dirigir les accions. En qualsevol cas, difícilment podrem arribar a sortir de dubtes caracteritzant amb precisió la naturalesa del Gremi de la Bona Voluntat entre els dos extrems d'una sindicació secreta i oculta, encoberta Carrera la pantalla de les confraries menestrals i pageses, o una espontània generació del procés de confederació gremial que trencava barreres corporatives verticals per defensar els interessos de totes les classes no privilegiades de la ciutat.

Quan li arribà l'enrenou que hi havia a Cervera per la guerra de memorials endegada pels gremis confederats, el fiscal del Consell de Castella demanaria el novembre de 1745 informació precisa a les autoritats del Principat tocant a "quando se formo el citado Gremio intitulado de Buenavoluntad, en que terminos y circunstancias, en virtud de que facultad, y para que fin..." (39) L'Audiència únicament va poder contestar, tres mesos després, que (40)

"...por noticia que ha adquirido del Corregidor de Cervera sabe que no tiene otro origen el Gremio de buena Voluntad que el de un poder otorgado en los meses de Marzo y Abril de Mil setecientos quarenta y dos, por ciento y un Vecinos à Lorenzo Ferran, Raymundo Serra y Buenaventura Domenech para los fines que en el se comprehenden;... siendo la Audiencia de dictamen que esta erección se halla absolutamente destituyda de toda autoridad pues no solo no la tiene de V. Magd. ni de esta su Audiencia, sino que aun le falta la del Corregidor; en cuya inteligencia queda en terminos de Junta de Gentes prohibida, y que por ningun títu

lo merece disimulo, antes si que V. Magd. se digne desde luego de mandar suprimir el citado llamado Gremio, que se opone â la nueva Planta de Gobierno..., y en sus efectos manifiesta lo perjudicial que es a la armonía y conveniente sosiego de aquel Pueblo..."

Però tan cert com que una organització per sobre de cada gremi autoritzat contravenia la Nova Planta, ho era que l'elecció feta per cada confraria -com la que hem tingut ocasió de veure fer a soguers i espardanyers- d'uns representants per promoure recursos per via legal s'ajustava a les estretes atribucions conferides a dits gremis per aquella normativa. Aquesta ambigüitat legal, la manera certament destra de moure's en la frontera entre allò que era autoritzat i allò que era prohibit, es reforçava encara més pel fet de no arribar a quallar mai l'assemblea inter-gremial, o el gremi de la Bona Voluntat, en un organisme permanent integrat sempre per uns mateixos representants.

L'Audiència feia esment del poder atorgat la primavera de 1742 al revenedor Llorenç Ferran i els pagesos Ramon Serra i Bonaventura Domènech. El motiu no hi és citat, però per la data podria relacionar-se amb les quintes que havien provocat l'engarjolament dels joves reclutats el febrer del mateix any, o amb els recursos iniciats paral·lelament contra el repartiment del cadastre i la quística. No he pogut trobar aquest poder, però si referències d'un altre successivament atorgat per cada un dels gremis a uns "capitans" o "procuradors" l'estiu de 1742. (41) Cap dels tres representants esmentats per l'Audièn

cia com a primers apoderats del gremi de la Bona Voluntad apa reixen quatre mesos després en l'altre poder.

A cada nova situació, recurs o memorial se'ns presenten individus diferents de portantveus de les confraries, en qualitat de "síndics", "capitans", "prohoms", "diputats" o "procuradors". ¿Una tàctica deliberada per confondre les autoritats i evitar oferir blancs massa significats a la repressió? ¿O més aviat la natural prolongació de la pràctica dels gremis, amb càrrecs anualment insaculats i nomenament de diputats pel seguiment d'afers determinats, molt allunyada de qualsevol idea de nuclis dirigents estables? Altre cop les limitacions de les fonts oficials escrites impedeixen una resposta segura, tot i semblar més afí a la imatge comuna de la forma d'organitzar-se la multitud plebea a les ciutats pre-industrials la possibilitat més espontània, mancada d'una planificació prèvia dels esdeveniments.

D'altra banda, si l'auto-organització per la base de cada confraria anava mudant representacions, determinades accions substitueixen la signatura amb la nòmina completa de capitans per la d'un, dos o tres delegats que apareixen directament com a procuradors de tots els gremis. ¿S'amaga darrera aquesta sindicació col·lectiva el propi gremi de la Bona Voluntat?

Sobresurten en aquest paper de portantveus destacats particularment el fuster Josep Mestre, "dit lo pansit", juntament amb el pagès Francesc Cusí i Josep Boldú, comerciant i mestre de postes. Ja hem vist actuar els dos primers recorreguent com a "procuradores de dichos gremios" un servei de trànsit per un soldat, ordenat pel Corregidor. Un altre recurs presen

tat a dit Corregidor per les mateixes dates contra l'irregular cobrament del cadastre anava signat per (42):

"...yo Joseph mestre carpintero como sin dico y procurador de todos los gremios o cofradias, o la mayor parte de ellas..., de Sant Juan y Sant Aloy,..., de Sant Isi dro..., de Sant Roque..., de Sant Lloren zo..., del Arcangel Sant Miquel..., de San ta Madalena, del Angel Custodio..., de Sant Raymundo de Peñafor... y del Gremio de buena voluntad."

És aquesta una de les poques ocasions en què el nom de gremi de la Bona Voluntat és citat en un paper escrit pels pro pis plebeus. I la manera d'emprar-lo no substitueix els al tres. Malgrat signar únicament Josep Mestre per tots, el de la Bona Voluntat purament s'afegeix a la resta de vuit gremis esmentats en primer lloc.

Tot i ser gairebé impossible d'establir l'estatut exacte de l'enigmàtic gremi benevolent, això ens dóna una bona pista del seu probable origen com a veu: la necessitat d'un nom que expressés quelcom més que la mera suma de gremis pagesos i me nestrals, en una lluita que havia passat a ser la de totes les classes i estaments plebeus lesionats per la despòtica actua- ció dels governants més propers.

La manera de signar el munt de memorials tramesos pel con ducte de l'Audiència, o directament al Consell de Castella, pa lesa aquesta necessitat, no del tot resolta, de donar nom a un agrupament de voluntats que trencava les barreres corporatives de l'estret marge de moviments legals concedit per l'absolutis- me borbònic a les capes no privilegiades. És una signatura

certament barroca: Los Capitanes de los Gremios, el Comun y Particulares Vecinos de la fidelíssima Ciudad de Cervera. El gremi de la Bona Voluntat pot haver estat una forma abreujada de dir el mateix per ús intern (i generalment oral) dels veïns de la ciutat. De nou salta la pregunta: ¿fou només un nom, una idea, o una veritable organització clandestina? En qualsevol dels dos casos va funcionar com a veu, i la força de les veus és sobretot la força dels seus significats.

Tant l'acceptió sintètica com la més prudent i embolicada dels memorials eren plenes de significacions polítiques, i unes significacions polítiques que tiraven amb bala. Dir-se els plebeus gremi de la bona voluntat suposava inculpar de malignitat llurs antagonistes, convertir-los en prosopopeia de la malevolència. Signar alhora com agremiats i particulars veïns volia dir considerar-se danyats per la incúria dels governants col·lectivament i individual, com a membres d'uns oficis i clases, i com a ciutadans de Cervera. Afegir a la rúbrica el nom de Comú suposava vindicar-ne l'autèntica representació contra la usurpació il·legítima dels Regidors. Per fi, recordar la condició de fidelíssims implicava, entre altres possibles intencions, la d'acusar als poderosos de traïdors.

I si com a veus van servir per agrupar les forces que significaven, proporcionant el pigment que traçava la divisòria dels antagonismes socials i polítics, també hauria de ser com a veu que l'absolutisme prohibís el gremi de la Bona Voluntat. En efecte, el deu d'agost de 1746 es reuniria el Consell de la confraria dels soguers i espadenyers per fer present (43)

"...un expediente del Real Supremo de Cas

tilla... en que expressament se prohibeix que no se use en la present Ciutat de Veu de Gremi de Bona Voluntat..."

Quan el Consell de Castella pretengué proscriure'l va trobar-se amb què no podia prohibir (disculpem l'errada del notari dels soguers, la doble negació del qual inverteix la significació) altra cosa que una veu. El de la Bona Voluntat havia estat un gremi sense agremiats, que mai no havia celebrat consells ni adoptat resolucions. En suma, no havia existit com a tal, sinó com a símbol de la voluntat solidària dels plebeus de Cervera. Els confreres de Sant Roc respondrien, i amb tota raó, que ningú no podia imputar-los haver traspassat, com a tals, la frontera de la legalitat:

"lo que... se suposa de haverse tingut algunas Juntas sens acistencia de la Justicia en Contrafaccio dels Capitols de la Nova Real Planta no se adabta als procediments del present Gremi, pues en todas les convocacions ó juntas que ha tingut se han celebrat de llicencia del molt Ilustre senyor Corregidor... y en presencia y acistencia de un de sos ministros ó alguasils, com al contrari no pot dir-se en veritat, ni justificar-se..."

Però entre tant haurien passat moltes coses que mereixen ser contades.

5. L'avalot del 1743.

Tornem a 1742 i el problema de les quintes el qual, juntament amb l'assumpte del cadastre i la revisió de comptes del Comú, havia motivat la unió dels gremis. Aquests havien iniciat la demanda al rei d'exempció de lleva, entenent la pròpia confraria dels fadrins promotora que es tractava de la concessió d'una nova gràcia, a sumar al privilegi ja gaudit sobre allotjaments i bagatges.

L'Ajuntament es trobava impotent i a la defensiva, ja que els recursos endegats anaven acompanyats d'accions de resistència directa dels veïns al pagament d'impostos o l'observància de serveis de naturalesa militar. Fins i tot la casa dels comtes d'Erill aprofitaria la saó per dessoterrar vells contenciosos amb el Comú de Cervera. Una sessió del Consell de la ciutat el febrer de 1743 ens mostra uns regidors atordits, acuitats de totes bandes (44):

"...mui bien consta á V.S. haze... el procurador del egregio Conde de Eril contra los Privilegios tiene concedida esta Ciudad... en la causa que se sigue... en la Real Audiencia... sobre punto de las aguas ...; Como tambien de la Causa siguen algunos Gremios... contra el... Ayuntamiento sobre punto de repeticion de Quantas, y que segun reales privilegios... obsta tal repeticion... y finalmente es bien notorio á V.S. otros Reales Privilegios concedidos á esta Ciudad, y principalmente el de la franquesa, y otros, no están en la devida observancia; como y tambien las instancias que hasen los Acrehedores para el cobro de sus respectivas deudas, que no puede satis

facer el Ayuntamiento... por... no poder cobrar de los individuos de esta Ciudad los respectivos tributos, Quistia anual y atrasos."

L'única reacció que van tenir esma d'adoptar fou enviar don Celerí de Pedrolo a Barcelona pel seguiment de tots aquells litigis. Per cert que aquest cavaller ja era llavors regidor, havent estat oficialment denunciat a la Reial Audiència el 1716 per austriacista.

Però l'afer de les quintes es trobava en aquest moment més amunt que Barcelona, i un inesperat garbí bufaria per un cop a favor del poble menut: el setze de març de 1743 Felip V els signava una "revalidación de los Privilegios y exenciones que gozaban de contribución a leva de soldados por medio de quintas, y de concurrir al servicio de Alojamientos y Bagages ..."

D'aquesta forma vergonyant enregistraria el Consell municipal la reial cédula que li lliuraren, quan va arribar a Cervera un més després, "algunos capitanes de algunas confradias ... a fin que lo hiciera presente... y se archivara entre los otros Privilegios goza essa Ciudad..." (45) Una manera ben escarida de donar compte de la nova que va commocionar la ciutat, i va colgar d'oprobri els regidors. Ells mateixos, en un altre paper adreçat al Consell de Castella, reconeixerien que l'equívoc (o el lapsus) d'anomenar revalidació un privilegi que era en realitat de nova concessió, va comportar-los (46)

"...los mayores oprobios de dichos Gremios, acumulandonos que habiamos escondido los Reales Privilegios de dichas exencio

nes, ...siendo assi que a la Ciudad nunca le ha constado, ni ha tenido la menor noticia de ellos..."

Afegint els Regidors unes expressives paraules en descàrrec propi:

"...nadie se ha interesado mas, como nosotros, en los beneficios y alivios de sus vecinos (que dezeamos entranyablemente) però sin faltar a las precissas y convenientes importancias del Real Servicio, y a las de contenerse su ossada libertat teniendo el devido respeto y subordinacion a los superiores..."

¿Quina agosarada llibertat s'havia desfermat l'abril de 1743 a Cervera, negligint la "submissió deguda als superiors"? Les descripcions que ens han arribat, totes elles posteriors, varien notablement segons provinquin dels que manaven o els que havien d'obeir. Els memorials fets pels gremis per defensar-se ens ho pinten de festiva i cristiana explosió de goig i agraïment per la gràcia obtinguda del rei com a bons i fidels vassalls. Havent rebut la notícia del privilegi (47),

"...llenos de Jubilo los Vezinos, y en reconocimiento de su gratitud pasaron â hazer publicas demonstraciones de alegria, dando â Dios las gracias mediante la festividad en el modo mas sumptuoso que hicieron en el templo, â que concurrió el Ayuntamiento..., y todas las Comunidades de Religiosos, y se executaron despues por las calles regosijos publicos con musica, precediendo para todo ello la aprobacion y licencia de la Justicia, y con intervencion y concurrencia de los Ministros de Justi-

cia..., y sin embargo de haverse executado y concluido dichas festivas aclamaciones con toda paz y quietud, y haver passado mas de un mes sin que el Corregidor huviesse tenido nada que increpar, ... empezo â prender y poner en Carceles â algunos de los principales Vezinos Capitanes de los Gremios, y remitirlos atados â las Carceles de Barcelona, y assi mismo fue tanto su encono que pasò voluntariamente â formar processo Criminal, con el pretexto de dezir que en dicha demonstración festiva se pudo haver ocasionado algun desorden, ô Motin, ... ocasionando un universal escandalo y sentimiento, de manera que... hasta los Piores de las Religiones se ofrecían â deponer por la Inocencia de los Vezinos y contra un tal prozedimiento del Corregidor y Regidores..."

La qüestió raïa evidentment en el tipus de "demostració pública", la mena de "música" que va sonar pels carrers de Cervera. És versemblant que la multitud s'aplegués en un acte de celebració degudament autoritzat, i amb assistència de totes les autoritats. Però també ho és que els "goigs" de la pleb sortissin de mare i es fessin llargs de llengua, desbordant la deferència envers els poderosos a què se'ls suposava obligats. Això deïa precisament el relat de la Reial Audiència de Barcelona (48):

"...luego que recibieron los Capitanes de los Gremios el... Privilegio..., pasaron â notificarle impetuosamente al Corregidor, que era entonces llena la Calle de una multitud de Gentes que dispararon muchos tiros, y gritaban: Viva el Rey, y las Calsas

de estopa (esto era victorearse assi la Plebe, cuios Individuos por lo general suelen vestir calzones fabricados de hilo de estopa) y mueran los traydores; regozijandose assi, y celebrando con extremosas y mal pensadas demostraciones la particular fortuna de aver conseguido tan señalada Gracia... Y aviendo repetido de noche la incorregible libertad destas demostraciones, haciendo tocar las campanas sin lizencia del Corregidor; repitiendo los Víctores y disparando muchos tiros de todo genero de armas, en cuias acciones se particularizaron excesivamente algunos Individuos..."

Va tractar-se doncs d'un veritable aldarull de les classes plebeas de Cervera contra el govern de la població, amb tres detalls pletòrics de significats. En primer lloc, el repic de campanes sense autorització suposava apropiar-se la multitud d'un instrument de gran simbolisme ritual, que regulava l'ordenada successió del temps a l'interior de la comunitat, i emprar-lo per convocar i acompanyar el rebombori. (49)

En segon lloc, el crit de "visca el rei i les calces d'estopa, morin els traïdors", rubrica i ensenya a la vegada, reuneix un munt de connotacions socials i polítiques. L'aposició d'un "visca" i un "mori" reprodueix el clam de les revoltes dels Segadors i els Gorretes. La primera part de la seva estructura servia per identificar les mateixes forces que victorejaven, convidant-les a la rebel·lió. "Visca la terra" havia subratllat el segle anterior la component pagesa de la insurrecció del 1640 -en els seus orígens- i la del 1687-89. (50) "Visca les calces d'estopa" era una manera, segons el propi rela-

tor de l'Audiència, d'autoafirmar-se la pleb utilitzant la in dumentària d'aquesta fibra basta com a signe identificador de classe, igual de pagesos com menestrals, traginers o petits co merciants.

"Con el vestido se distinguen las clases de la gente", i "los acomodados visten con respeto à sus haberes", contestari en a llocs com Agramunt, Anglesola o Torà de Riubregós la pre gunta de don Francisco de Zamora el 1789, justament mentre al país veí del Nord eren també els calçons que servien per traçar fondes divisòries polític-socials. (51) La vestidura pai sana "regular de la Segarra" (Veciana) eren els draps ordina- ris de cànem i lli barrejats amb llana ("paños grozeros y hi- los de cañamo y estopas, al tiempo antiguo", digueren a Vic- fred). (52)

La segona part del lema, justaposada com a contrària, eren "els traïdors". L'objecte del vituperi era, com ha fet notar Josep Mª Torras i Ribé (53), el "mal govern" de les autoritats borbòniques. Però dir-los traïdors introduïa un sentit espe- cial, particular de Cervera, que precedit d'un "visca el rei" ens enllaça tot el crit de 1743 amb els aixecaments reialistes i carlins del segle XIX. (54)

Hi ha notícies de semblants lluites dels gremis contra els seus ajuntaments a força poblacions del Principat a mitjan se gle XVIII: Mataró, Valls, Begur, Vic, Tarragona, Lleida, Giro na... En alguns llocs l'ofensiva gremial vorejaria també la revolta: a Pinyoles, per exemple, va produir-se un aldarull el 1750 amb "repique de campanas y voces de Butiflers". (55) A Cervera mai no hagués pogut saltar la veu de "botiflers" des-

prés de la guerra de Successió: encara podia haver resultat adient de conservar el seu primigeni sentit de classe -magre, galtut, ric-home-; la superposició de l'altre significat, referit als partidaris del candidat al tron d'Espanya contrari al recolzat pels austriacistes del Principat, el feia del tot inapte per ús intern a la ciutat. (56)

Un tercer element a considerar és la intenció mateixa de l'avalot, i en particular l'ostentació espaoridora d'armes. ¿Un esclat d'incontenible ràbia cega? Sortosament aquest cop els motius netament polític-socials del rebombori, i haver-se produït un any de barator de les subsistències, (57) desautoritzen qualsevol interpretació "espasmòdica", irracional, basada en la buidra d'estómac. (58) L'alдарull tenia al darrera una sòlida organització gremial i un vertader programa d'alternativa política, si més no a escala local. ¿Quin paper jugava en la llarga trajectòria de la lluita de la pleb contra l'Ajuntament?

L'exhibició de ferramenta i el remor de trets no s'enca-minaven a una il·lusòria "presa del poder" a la població. Aquesta era una de les conseqüències políticament inhibidores del reialisme popular i la vertebració polític-cultural de la pleb sobre la base de la consciència tradicional de comunitat: excloure la possibilitat d'una aliança plebea supra-comunitària, de gran abast i no casual. Un cop abraçats com a pressupòsits la vigència del mite monàrquic i l'abast local de la lluita, els mateixos protagonistes eren molt conscients de les derivacions possibles de cada acció, i amidaven força les seves passes. Sabien que per deslliurar-se dels opressors més

propers calia eludir les seves provocacions, evitar donar-los motiu a convertir-los en blanc d'una repressió de l'Estat ab solutista que, sols, no podien esperar vèncer.

Els capitans dels gremis de Cervera consideraven que la "depravada conducta" del Corregidor que els processava (59),

"...se endereza al fin de tener a los Ve zinos empobrecidos y arruynados, y especialmente expuestos â la Ultima perdición por algun desorden, à fin de que desta ma nera se confundan y cesen enteramente las instancias que tienen... paraque los Regi dores den Cuentas en la administración de las rentas de el Comun, paraque V.M. se sirva consolar al Pueblo mandando que sus Regidores sean anuales, y que se les guar den los Reales Privilegios..."

¿Però no havia estat també una provocació plebea la seva manifestació, els seus crits i el seu brandiment d'armes pels carrers de Cervera l'abril de 1743? En el conjunt del combat entre els veïns i el govern local l'avalot apareix com una de mostració de força per intimidar les autoritats, precisament quan s'acabava de fer patent un resultat de l'estratègia d'ac cedir la pleb directament al rei passant per damunt dels seus odiats, infidels i caragirats administradors. L'objectiu era acovardir-los, posant de manifest que calia la força de la mul titud per fer aplicar als deslleials buròcrates les bones lleis de sa magestat. (60)

El brogit d'armes i els trets, el so de les campanes, eren totes elles parts de l'escenografia d'aquest contra-teatre ple beu: un gest de desafiament simbòlic, en el ben entès que la

lluita a l'entorn dels símbols de l'autoritat no era únicament una "representació", sino una brega en ella mateixa. (61) Segons Josep Corts, l'apotecari filipista i en aquelles circumstàncies regidor de l'Ajuntament, Felip V havia concedit als ciutadans de Cervera privilegi de "porte y uso de armas, menos las prohibidas por Reales Pragmáticas". (62) Tot i l'argúcia de la condició annexa, això podia entendre's com una excepció general dels edictes de 1714 i 1715 que prohibiren als catalans portar armes i fer-ne ús. (63) Exhibir-les enmig de l'avalot de 1743 era una manifestació més de l'amenaçadora reafirmació dels plebeus en la seva pròpia convicció de legitimitat, enfront a l'espúria conducta de les autoritats.

La primera reacció de l'Audiència en conèixer l'aldarull esdevingut a Cervera seria fer publicar pel Corregidor, el maig de 1743, un ban a la ciutat deixant ben clar que, malgrat el privilegi gaudit (64),

"...no es permitido á sus vecinos y moradores el uso, ni retención de Pistolas, ni otras armas cortas de fuego, ni de corte y punta, como tampoco á ninguno de los Plebeos el llevar espada por no ser de su estado..."

El ban cominava els cerverins a lliurar les armes en un plaç de tres dies. Al cap d'un parell de mesos el Corregidor informava l'Audiència que havien estat entregades pels veïns tres parells de pistoles, un trabuc i una carrabina. (65)

6. ¿Qui era el provocador? Repressió del Corregidor i desconcert de l'administració central.

La publicació de dit ban encetà la rèplica de les autoritats a la commoció de l'avalot, i això avala la versió dels gremis segons la qual el càstig del Corregidor no va començar a executar-se fins després de transcorregut un mes. ¿Va doncs reeixir la "demostració" a paralitzar-lo d'esglai, encara que fos per poc temps? El fet és que no va atrevir-se a una actuació immediata, i el més en qüestió va consumir-se en consultes amb la Reial Audiència sobre què fer.

Certament havia de ser un mal pas per a don Miquel de Portell, que havia estat nomenat el 1742 i era aleshores l'únic català civil que ocupava el càrrec de corregidor al Principat. (66) Les quatre primeres obligacions establertes el 1717 per a aquest càrrec governatiu eren (67):

"Primero. Ha de tener gran cuydado el Corregidor en observar los Vandos de Prohibición de Armas, sin dispensar en esto cosa alguna.

Segundo. Ha de observar lo mismo respecto a las conversaciones de novedades y cosas contra el servicio de S. Magd., y de qualquier novedad que en esto hubiese (por ligera que sea), dé cuenta al Gobernador Capitan General y Audiencia.

Tercero. Ha de observar con el mismo cuydado si hazen juntas o sale a los montes a tenerlas algunos vezinos de los lugares.

Quarto. Ha de hazer guardar puntualmente no se junten gremios ni consejos sin su asistencia o la de persona que diputare."

És evident que l'avalot plebeu de Cervera de 1743 posava en entredit, davant els superiors, la seva diligència en l'exerci del càrrec.

Però després d'un mes d'indecisió el màxim òrgan governatiu va donar-li tot el seu recolzament, decidint-se conjuntament per aplicar un escarment exemplar que restaurés la submissió a l'autoritat reptada. La sala criminal de l'Audiència, "tenint sens dubte present que sa majestat el rei", (68)

"...ha prohibido por el capítulo 47 de la nueva Planta... la numerosa Concurrencia de Gentes sin licencia de la Justicia, y sin asistencia de alguno de sus Ministros, no ya tumultuosamente en la calle de noche y con armas, sino sin ellas, de día, y en junta formal de cada uno de sus Gremios, separadamente..., resolvió... que se forma se sumaria criminal, y mandò despues que se trayesen presos â esta Ciudad los que principalmente resultaron ser autores, as sí en estos perjudiciales alborotos, como por los desacatos cometidos contra el Corregidor, y Regidores, y finalmente los condenò â destierro temporal de la Ciudad y Corregimiento de Cervera."

L'exposició de motius suggereix clarament que cercaven es capçar amb el cop no solament l'atreviment del rebombori, sino de passada la insubmissió generalitzada de la pleb de Cervera envers els Regidors i el Corregidor.

Però si l'avalot acabaria desfermant l'enuig del poder en lloc de fer-lo entrar en raó, tampoc la condemna apocaria els indòmits veïns. Els gremis afrontaren solidàriament la represes

sió sobre els seus capitans, fent-se càrrec de la defensa i recruant a la vegada la guerra de memorials i recursos. Pel juny, tot palesant que "noy hage diner, ni los confreres ne tengan", soguers i espardenyers decidien manllevar, "en nom del Comú de la confraria, cent lliures a censal... per acudir als gastos de las diligencias Y recursos que se estan practicant ... per lo be Comu de la Ciutat..." (69) Nou mesos abans la majoria de confreres de Sant Roc havia refusat recórrer al crèdit censal per subvenir la lluita contra les quintes, (70) car aquest expedient suposava entrampar-se sense poder evitar després "ter una tallia de un real mensual per cada mestre". Com era habitual en aquests casos, el tall no va bastar i l'en^{deutament} no va parar aquí. El setembre de 1744 ja havien de tornar a aprovar la contracció d'un altre censal de 300 lliures "per ocasio de esperarse molts gastos per las defences de la Causa Criminal fulminada contra alguns particulars dels gremis de la ciutat". (71)

Les despeses d'aquesta caixa solidària de resistència in^{cloïen} les fiances per posar en llibertat provisional els encausats. Un memorial de gener de 1745 denunciava altre cop que la finalitat de les causes promogudes "unicamente se endereza a empobrecer, atropellar y exponer (a) una fatalidad â tan fieles vassallos", afegint que (72)

"...â mas de que han estado los presos en las Carceles de Barcelona mas de seis meses, y haver salido vajo Caucion y fianza, tienen gastados ya los Gremios en dicha Causa mas de 3.200 pessos, y se halla aun en terminos de prueba, llevandola con la mayor pausa paraque no llegue el casso de

verse tan injusto atropellamiento."

La Reial Audiència informava al cap d'un mes la consulta feta pel Consell de Castella al respecte dient que "las Prisiones y sumarias Criminales con que dizen les afligen y oprimen aviendoles hecho gastar mas de seis mil libras", eren la justa punició als qui "voluntariament se han tenido por Reos ..." I aprofitaria per llançar una diatriba contra l'"encomunió" dels gremis, sentida com a soterrada instigadora i nodridora de la rebel·lia (73):

"Con lo qual se conuenze que sus Vecinos se excedieron culpablemente en las prenotadas demostraciones, que en ellas se particularizaron los Capitanes de los Gremios, y que resultando ser estos solamente los Reos para el Castigo, ha sido voluntario en aquellos cargarse los gastos de su defensa. Efectos evidentes de la perniziosa Union y Comunidad que entre si afectan y promueven."

Però la repressió no tindria tampoc altre efecte que refermar aquesta solidaritat. Mostrant un rostre despietat, afirmava la pleb en la convicció de la vilesa intrínseca dels poderosos -els qui exercien el poder entre ells i el rei tan llunyà-, avivant els seus afanys de treure-se'ls de sobre. Els memorials es multiplicaren i el llenguatge anà pujant de to (74):

"Esta Crecida Tormenta, Guerra y Sedicion que los Vecinos fidelísimos Vassallos de V.M. padecen viene de mano del Tiránico y escandaloso proceder, y potencia del Corregidor y Regidores de la Ciudad, que no con

tentos estos de haver disipado las rentas y Vienes del Comun... estan incesantemente afligiendo â los Vezinos encarcelando â unos, llevandolos atados â Barcelona, y sacando de ella â otros moviendoles continuas causas criminales, fomentando motivos â su fantasia, y formandoles processos su mamente costosos..."

No hauríem de prendre per mera retòrica demagògica la ca racterització dels dèspotes locals pels plebeus de Cervera com a sediciosos, i de guerra contra els fidelíssims vassalls del rei Borbó la seva fèrula. En la consciència dels plebeus l'enfrontament dels anys quaranta era constantment retrotret a les desgràcies sofertes trenta anys enrera en la guerra de Successió: la roïnesa dels poderosos havia començat, segons el veïnat, amb llur il·lícita usurpació del poder local. De primer aquesta desautorització moral i política dels ocupants del go vern de la ciutat s'adreçava únicament als Regidors. Però quan el Corregidor don Joan Miquel de Portell va fer manifesta la seva inequívoca parcialitat, fent costat decididament al corrupte Ajuntament en lloc d'esmenar-lo i corregir-lo, s'esquinçà el paper arbitral que com a representant del rei li cor responia als ulls de la pleb, esdevenint també blanc dels seus vituperis (75):

"interviniendo dicho Corregidor en las co sas y Gobierno de la Universidad es la principal Causa de las inquietudes y disturbios que padeze, en cuja atencion supli can â V. Magd. que... se sirva inclinar su Real Clemencia en beneficio de tan Ilustres Vassallos libertandolos de la tirani ca Opression que padecen, paraque no lle-

quen á su Ultima ruina, sacando al Corregidor del empleo, y desde luego... ponerle Suspension en el, y que interinamente le sirva uno de los cathedraticos de leyes..."

Per evitar que arribin a llur darrera ruïna: el doble sentit de la frase recorre tots els memorials amb la implícita amenaça d'un nou aixecament, aquest cop encrespat per la desesperació i decidit a tot; un ús dissuassori de la pròpia disposició a la revolta, indicador de la capacitat de la confederació gremial per respondre de l'actuació de la multitud, i de la utilitat a llarg termini d'avalotar-se en el moment oportú.

¿Com va encaixar tot això l'administració reial? A Barcelona ja hem vist l'Audiència donar suport a les autoritats de Cervera. (76) Però la quantitat d'informes que des de la Cort de Madrid se li demanarien per cada un dels greuges denunciats pels gremis semblen indicar una certa desconfiança cap a les autoritats del Principat, i una preocupació ben sorprenent en el cor mateix de l'absolutisme borbònic envers els insignificants plebeus d'una petita ciutat catalana. ¿No lliga tot això amb aquella "hipersensibilitat" que segons Josep Corts hauria tingut Felip V per tot el referent a Cervera, el nom de la qual no podia pronunciar-se sense permís al seu davant "por lo mucho que se enterneçia"? (77)

Encara que fos mer teatre polític, Cervera havia estat un símbol per Felip V. Li havia reservat un paper estelar tot cercant mostrar que ni tots els catalans eren enemics del Borbó, ni ell havia volgut castigar-los indiscriminadament. Certament, en els anys quaranta del segle XVIII la seva reforma

absolutista imposada per les armes estava més que assentada mitjançant la silenciosa avinença amb el nou ordre de les clases dirigents catalanes. Però l'ocupació militar amb forces estrangeres i la supressió de les institucions tradicionals de govern havien deixat una fonda petjada en els sentiments dels habitants d'aquell regne. I una restauració dinàstica precisa, per perdurar, arrelar-se en aquestes capes més fondes on l'assentiment tàcit de la majoria legitima la vigència d'institucions de molt llarga durada.

Una revolta a Cervera, i en nom d'una fidelitat reialista traïda, espatllava la funció (per molt que al Principat mateix hagués rebut de bon principi pocs aplaudiments i força blames, com el propi Josep Corts havia reconegut). Només a partir d'aquesta mena de consideracions podem entendre la inesperada concessió el 1743 de l'exempció de quintes als veïns de Cervera, per exemple. Però també en el terreny dels models edificants era perillós atorgar massa resultats tangibles a la protesta plebea, car això podia interpretar-se com un premi a la rebel·lia i una desautorització dels governants locals.

El 1745, després de molts de dubtes i consultes, l'administració reial encara va trobar la manera d'assajar una sortida airosa. Sense anul·lar la sentència de l'Audiència, indultaria els bandejats. D'aquesta manera no es posava en entredit les autoritats inferiors, ni menys encara s'accedia a remoure-les, però a diferència d'elles el rei no perdia del tot la seva aparença arbitral, es mostrava capaç de ser "equitatiu" i sentir pietat. En Joan Miquel de Portell rebia el 27 de novembre una carta de l'Audiència comunicant-li la resolució del

rei, el qual (78)

"usando de equidad se sirve... mandar que esta Audiencia alçe los destierros impuestos por la sala criminal â los que resultaron ser autores, assí de los alborotos como y de los desacatos cometidos contra V.M. y los Regidores de esta ciudad, ...apercibiendo: les baxo de graves penas, no cometan semejantes excesos en adelante, y que los... Gremios observen la mayor quietud en todas sus operaciones."

A l'hora de sortir a l'escena el rei ho feia com a bon pare, sever i compassiu a la vegada amb els seus fills un xic eixalabrats, però estimats al cap i a la fi. L'Audiència s'en carregaria de concretar la paternal reprimenda afegint que la reincidència els costaria cinc-centes lliures i desterrament fora del Principat, i encara altres penes "arbitràries" segons la gravetat de l'"excés".

El Corregidor, conscient que el veredictes reial restaurava en certa mida la seva malmesa autoritat moral, s'afanyà a reunir els consells de tots els gremis per fer-los prendre bona nota de l'avís. Els confreres de Sant Roc respongueren, no sense ironia, que "queda en sa inteligencia, y que obehiran com es de sa obligació; com y tambe que mes sie del Real agrado, no pensant haver agravat á Persona alguna ni entenen en avant agraviar." (79)

Però quan el Corregidor de Puigcerdà rebé l'ordre de comunicar als ceriverins teòricament desterrats a la Seu d'Urgell l'aixecament de la pena, va contestar preguntant que, "no ha-
viendo comparecido en essa ciudad los sugetos que se hallavan

desterrados de ella (sic), y en caso de hallarse en el lugar de Grañanella, donde casi siempre... han hecho su mansión", si era cosa d'ell fer-los arribar la notificació a una població contigua a Cervera. (80) És a dir, els condemnats probablement no arribaren a trepitjar mai la Seu d'Urgell, ni s'havien allunyat més de cinc quilòmetres de la ciutat: vet aquí l'altra cara de l'omnipotent despotisme!

I no retornarien precisament amb el cap baix, els "desterrats". Només plantat davant el Corregidor en Josep Mestre, "el pansit" de renom, va etzibar-li les quaranta, segons sembla (81):

"He hecho presente al Real Acuerdo la carta de V.M. (J.M. de Portell)... en assumpto al desacato que hizo á la autoridad de V.M. Joseph Mestre dicho el Pansit, otro de los sugetos que fueron desterrados... prorrumpiendo delante de diferentes Personas en palabras contrarias á la buena conducta de V.M. y al respeto que le corresponde, con motivo de no haversele ohído al tiempo que iba á solicitar el despacho de un memorial. Y enterado el señor Regente ... ha resuelto que... V.M. proceda como tuviere conveniente, obrando conforme a derecho... Don Francisco de Prats y Matas."